

‘Wij verlangen niet anders als onze vrijheid’

Een geschiedenis van de sociale structuur van Curaçao, 1634-1800

(“Aanzicht van Curaçao” Anoniem, 1781) ¹

P.T.M. Hamers

6980082

MA-Thesis Geschiedenis van Politiek en Maatschappij (GKMV17023)

dr. Devin Vartija

18-6-2022

Woorden: 12161

---

¹ Joods Cultureel Kwartier, ‘Joden in de Cariben’, *Joods Cultureel Kwartier* (Amsterdam 2015).

Abstract

Dit onderzoek is gericht op de ontwikkeling van de sociale structuur van Curaçao tussen 1634 en 1800. Dit bestrijkt de periode vanaf het begin van de Nederlandse kolonisatie, de Nederlandse bijdrage in de trans-Atlantische mensenhandel, de Franse Revolutie en de start van de Haïtiaanse Revolutie, de Tularevolte en de Engelse bezetting van Curaçao. Binnen het academisch debat vecht dit onderzoek de ‘mild thesis’ aan, over de zogeheten mildheid van de Curaçaose slavenmaatschappij.

Er wordt in dit onderzoek nagegaan welke factoren invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de sociale structuur, met name de relatie tussen wetgeving, slavernij en discriminatie in het proces van ‘*racialization*’. In dit onderzoek komt het beeld naar voren dat personen van kleur, ongeacht hun status, werden gewantrouwd door de autoriteiten. Door een breed scala aan onderdrukkende maatregelen werd controle over hen uitgeoefend.

Ook wordt in dit onderzoek gekeken hoe verschillende groepen in de Curaçaose maatschappij de sociale structuur hebben uitgedaagd, in het bijzonder de Tularevolte wat de meest grootschalige opstand uit de geschiedenis van Curaçao is geweest. In tegenstelling tot andere historische publicaties, meent dit onderzoek dat eerder sprake is geweest van continuïteit dan verandering in de slechte behandeling van tot slaaf gemaakte personen na de opstand van 1795.

Inhoudsopgave

Introductie.....	4
<i>Onderwerp en maatschappelijke relevantie</i>	4
<i>Positionering in het academisch debat</i>	5
<i>Theorievorming</i>	7
<i>Onderzoeksvraag, deelvragen en methode</i>	8
<i>Terminologie</i>	9
Hoofdstuk 1: De ontwikkeling van de Curaçaose sociale structuur, 1634 - 1790.....	11
<i>Strijd, honger en slavernij, 1634 – 1643</i>	11
<i>De opkomst van Curaçao als regionale mensenhandelscentra en de sociale structuur onder spanning, 1650 – 1750</i>	14
<i>Sociale en politieke spanningen, 1750-1790</i>	18
<i>Deelconclusie</i>	19
Hoofdstuk 2: Revoluties en de Tularevolte, 1789 – 1795	21
<i>Ontwikkelingen in Europa en Saint-Domingue</i>	21
<i>Effecten op de Nederlandse Republiek en Curaçao</i>	23
<i>De Tularevolte</i>	26
<i>Deelconclusie</i>	29
Hoofdstuk 3: De nasleep, 1795 – 1800.....	31
<i>Op de rand van een burgeroorlog, 1795 - 1796</i>	31
<i>Binnenlandse en buitenlandse dreigingen, 1797 - 1800</i>	34
<i>Deelconclusie</i>	36
Conclusie	37
Literatuurlijst	39
<i>Primaire bronnen</i>	39
<i>Secundaire bronnen</i>	39

Introductie

Onderwerp en maatschappelijke relevantie

Op zestiende januari 2018 verwijderde het Mauritshuis in Den Haag een buste van Johan Maurits in de ontvangsthal. Op dezelfde dag maakte de J.P. Coenschool in Amsterdam bekend dat zij een andere naam zochten voor hun school. Beide struikelden over de referentie naar het slavernijverleden.² De volgende dag wijdde de Telegraaf hun voorpagina aan deze gebeurtenissen. Volgens hen was er sprake van een geschiedvervalsing en een beeldenstorm. Dit werd ondertekend door de bekende Nederlandse hoogleraren Piet Emmer en Frank Ankersmit.³

Dezelfde avond schoof Emmer aan bij het actualiteitenprogramma De Wereld Draait Door. Hij vergeleek de huidige ‘beeldenstorm’ met de terreurgroep ISIS en de nationaalsocialisten. Ook meende hij dat Caribische-Nederlanders slavernij misbruikten om hun achtergestelde positie in de samenleving te verklaren. Tegen deze opmerkelijke uitspraken kwam geen weerwoord tijdens de uitzending.⁴

Pas de volgende dag volgde een weerwoord, afkomstig van de Curaçaos-Nederlandse rapper Fresku. Hij vond discussie van ‘VOC-helden’ ondergeschikt aan het toevoegen van ‘nieuwe helden’. Hij vroeg zich af waarom er geen straat of gebouw de naam van Tula droeg.⁵ Deze gebeurtenissen staan mij nog erg voor de geest. Het was de eerste keer dat ik bewust werd van de nalatenschap van het Nederlands koloniaal verleden. Vandaar dat ik mijn master thesis wil doen over de Tularevolte. Maar om de Tularevolte te begrijpen, moeten wij begrijpen in wat voor samenleving Tula leefde. Wat voor maatschappij heeft Nederland gecreëerd op Curaçao? En waarom? Deze vragen kunnen antwoord bieden op de beweegredenen van Tula en zijn medestrijders. Daarnaast bestaan er nog andere redenen om dit onderwerp te behandelen.

Ten eerste omdat deze gebeurtenis nog vrij onbekend is. Het wordt amper behandeld op scholen en dat wordt momenteel aangekaart door The Black Archives in samenwerking met het bedrijf Lush.⁶ Ten tweede vanwege de hedendaagse discussie over koloniale verwijzingen in het Nederlands straatbeeld. Hoewel er een Tulastraat komt, is hij en zijn relevantie onbekend.⁷ Ten

---

² Sander van Walsum, ‘Buste van Johan Maurits verbannen naar het depot: slavernijdebat gaf de doorslag’, *de Volkskrant* (Amsterdam 16 januari 2018); Sander Kieft, ‘J.P. Coenschool verandert naam om koloniaal verleden’, *Het Parool* (Amsterdam 16 januari 2018).

³ Jan-Willem Navis, ‘Stop de vervalsing’, *de Telegraaf* (Amsterdam 17 januari 2018).

⁴ DWDD, *Piet Emmer, Karwan Fatah-Black en Taco Dibbits over de ‘nieuwe beeldenstorm’* (Amsterdam 2018); BNNVARA, *Beeldenstorm* (Amsterdam 2018).

⁵ Joop.nl, ‘Rapper Fresku reageert op ‘Beeldenstorm’-debat: Waar zijn mijn helden?’, *Joop* (Amsterdam 18 januari 2018).

⁶ The Black Archives, ‘TBA x LUSH: zwarte geschiedenis is Nederlandse geschiedenis’, *The Black Archives* (Amsterdam 2021).

⁷ Noël van Bommel, ‘Amsterdam vertelt voorbijgangers over de duistere kant van de zeehelden op straatnaamborden’, *de Volkskrant* (Amsterdam 23 januari 2022); Joop.nl, ‘Rapper Fresku reageert op ‘Beeldenstorm’-debat: Waar zijn mijn helden?’; Peter Kemperman, ‘Straten in nieuwe buurt in Arnhemse wijk Schuytgraaf worden vernoemd naar activisten als Anton de Kom en Martin Luther King’, *De Gelderlander* (Nijmegen 2 december 2021).

derde omdat er steeds meer historisch werk wordt gepubliceerd over het Nederlandse koloniaal verleden.⁸ Desondanks wordt er weinig geschreven over de Tularevolte.

Daarnaast is dit onderzoek op persoonlijk vlak belangrijk. Omgaan met een koloniaal verleden is een maatschappelijk debat in veel landen.⁹ Ik ben begaan met dit onderwerp en wil graag mijn steentje bijdragen aan dit debat. Zoals de Amerikaanse historicus Howard Zinn het heeft verwoord, kan een historicus bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke problemen.¹⁰ Dat is mijn nobel streven.

Positionering in het academisch debat

De Tularevolte past in het breder academisch debat over de Curaçaose slavenmaatschappij. Een vroege publicatie hierover is afkomstig van de Nederlandse socioloog Harmannus Hoetink. Zijn werk uit 1958 stelt dat de Curaçaose slavenmaatschappij geen ‘echte plantagekolonie’ was. Daarnaast meent hij dat de relaties tussen witte en zwarte mensen gekenmerkt worden door hun mildheid.¹¹ Deze mildheid komt volgens Hoetink door het ‘intieme, persoonlijk contact met het gezin’ dat tot slaaf gemaakte hadden.¹² Deze interpretatie van een slavenmaatschappij komt overeen met latere werken, zoals het beroemde *Time on the cross* van de Amerikaanse economische historici Robert Fogel en Stanley Engerman. Zij stelden ook dat de slavenmaatschappij in het zuiden van de Verenigde Staten milder was dan gedacht, doordat de slavenhouders een economisch motief hadden om hun slaven goed te verzorgen.¹³ Deze twee publicaties zijn oude voorbeelden van de relativisering van het slavernijverleden. Deze relativistische stroming in het academisch debat is nog zichtbaar in het werk van de Nederlandse historicus Piet Emmer.

Er zijn twee recente historische publicaties die momenteel het historisch debat over de ontwikkeling van de Curaçaose slavenmaatschappij domineren. Echter, nemen deze werken posities

---

⁸ Nu.nl, ‘Anton de Koms boek Wij slaven van Suriname na 86 jaar in bestsellerlijst’, *Nu.nl* (Hoofddorp 16 juli 2021); Pepijn Brandon en Guno Jones, *De slavernij in Oost en West: Het Amsterdam-onderzoek* (Utrecht 2020); Gert Oostindie, *Het koloniale verleden van Rotterdam* (Amsterdam 2020); David van Reybrouck, *Revolusi: Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020); Marjolein Kars, *Bloed in de rivier. Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie*. (2de druk; Amsterdam/Antwerpen 2021).

⁹ Jake Silverstein, ‘The 1619 Project and the long battle over U.S. history’, *The New York Times Magazine* (New York City 9 november 2021); Juliana Menasce Horowitz, ‘Most Americans say the legacy of slavery still affects black people in the U.S. today’, *Pew Research Center* (Washington DC 17 juni 2019); Nederlandse Omroep Stichting, ‘Raad Hoorn kiest voor ‘stads gesprekken’ over toekomst standbeeld J.P. Coen’ (zp 16 september 2020); Remco Meijer, ‘Meer vrouwen en diversiteit in nieuwe canon van Nederland’ (zp 22 juni 2020); Hans van der Ploeg, ‘Arnhem wil af van straatnamen gedomineerd door ‘witte mannen’; voorrang voor anti-racist en vrouw’, *De Gelderlander* (zp 5 oktober 2020); Deepti Hajela, ‘Confederate street names stir debate in ... New York City?’, *Associated Press News* (zp 1 juli 2017); Patrick van IJendoorn, ‘Mogelijk toch geen vrijspraak voor Britse demonstranten die beeld van slavenhandelaar vernielden’, *de Volkskrant* (Amsterdam 7 januari 2022); Ida Does, ‘Nieuw Licht - Het Rijksmuseum en de slavernij’, *2doc* (zp 2021); Ryan Best, ‘Confederate statues were never really about preserving history’, *FiveThirtyEight* (zp 8 juli 2020).

¹⁰ Howard Zinn, *The Politics of History* (1990) 32.

¹¹ Harmannus Hoetink, *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving* (Assen 1958) 123–124.

¹² *Ibidem*, 116.

¹³ Robert Fogel en Stanley Engerman, *Time on the cross: the economics of American negro slavery 1* (Boston 1974).

in die ik zal aanvechten.

Het eerste werk *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* is een bundel van meerdere historici. De redacteurs van dit werk zijn de Nederlandse historici Wim Klooster en Gert Oostindie. Beide zijn historici van formaat met betrekking op het Nederlands koloniaal verleden. Oostindie meent dat Curaçao een atypische Caribische kolonie is geweest. Hij meent dat handel de drijvende kracht was van de kolonie, en niet het plantagewezen.¹⁴ Echter, legt hij de nadruk bij handel in het algemeen in plaats van de mensenhandel. Hierbij benoemt hij niet dat dit vooral komt door de handel in tot slaaf gemaakte mensen.¹⁵ Hierdoor lijkt Oostindie mee te gaan in het idee van mildheid, zoals opgesteld door Hoetink. Om dit idee van mildheid aan te vechten, heb ik lessen getrokken uit het werk van de historici Karwan Fatah-Black en Felicia Fricke. Zij waren als redacteurs betrokken bij het opstellen van een bundel over deze zogenoemde ‘mild thesis’ van Curaçao. De publicatie analyseert verschillende wetgevende stukken van het koloniaal bewind, en komen tot de conclusie dat er geen sprake is geweest van een dergelijke mildheid op Curaçao.¹⁶ Hierdoor zal mijn onderzoek de nadruk leggen op publicaties, maatregelen, aankondigingen, plakkaatsen en andere wetgevende stukken uit Curaçao.

Daarnaast wijst Oostindie op de rol van de sociale structuur van Curaçao. Maar doordat zijn publicatie zich voornamelijk richt op de periode 1795-1800, is het onduidelijk hoe deze sociale structuur is ontwikkeld tijdens de Nederlandse kolonisatie en hoe deze ter discussie is gesteld tijdens en na de Tularevolte. Ik zal daarom een langere periodisering aanhouden dan Oostindie, om de ontwikkeling van de sociale structuur na te gaan. Daarnaast besteedt Oostindie geen aandacht aan de relatie tussen wetgevingen, slavernij en discriminatie in het proces van ‘*racialization*’.

Het tweede werk is afkomstig van de Nederlandse historicus Han Jordaan (2013). Hij onderscheidt zich door zijn focus op de *agency* van de vrije, gekleurde bevolking.¹⁷ Hoewel ik deze keuze van Jordaan aanmoedig, heeft het ook zijn beperkingen. Ik zal beargumenteren dat de *agency* van welke bevolkingsgroep dan ook op Curaçao in die periode, sterk beïnvloed is geweest door de *structuur* van de Curaçaose samenleving.

Een bekend historisch werk dat een structuralistische kijk geeft op het Caribisch gebied in de achttiende eeuw is dat van de Amerikaanse historicus Eugene Genovese (1979). De structuralistische kijk en verklaring van Genovese is nuttig voor dit onderzoek. Hij beschouwt de slavenopstanden na de Franse Revolutie van een andere aard dan de opstanden voorafgaand aan de

---

¹⁴ Gert Oostindie, ‘Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao’, in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 1–22, aldaar 5.

¹⁵ Ibidem, 11.

¹⁶ Karwan Fatah-Black en Felicia Fricke, ed., ‘A new approach to the history of slavery in Curaçao’, *Basiton: Working Papers on Slavery and its Afterlives* 1 (2020) 1–32, aldaar 2.

¹⁷ Han Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao* (Zutphen 2013) 18.

gebeurtenissen in Frankrijk. De nieuwe ideeën die tot slaaf gemaakte ontvingen gingen niet enkel over vrijheid, maar vormden ook een aanval op de feodale productieverhoudingen in de slaveneconomieën. Dit bracht niet alleen veel teweeg bij de tot slaaf gemaakte bevolking, maar ook andere delen van de bevolking. Hierdoor ontwikkelden slavenopstanden zich tot crisissen van de sociale structuur.¹⁸ Echter, ben ik van mening dat de marxistische dialectisch materialistische inslag niet adequaat is om de slavenopstand in Curaçao te verklaren.

Theorievorming

Het dialectisch materialisme meent dat ideeën van mensen producten zijn van de economische grondslag van een samenleving. Dit verklaart de politieke, sociale en culturele instituties van een land. Echter, zijn in de casus van Curaçao tegenstellingen die niet overeenkomen met deze theorie. Een praktisch voorbeeld hiervan is de verdeeldheid van de witte elite over de kwestie van slavernij.¹⁹ Vandaar dat dit onderzoek gebruik zal maken van de *'social structure theory'*. Om inzicht te krijgen in deze theorie is gebruik gemaakt van een publicatie van de Amerikaanse academicus William Sewell uit 2005.

Wat is volgens Sewell de definitie van structuren en hoe draagt dat bij aan mijn onderzoek? Sewell bouwt verder op de theorie van de Engelse socioloog Anthony Giddens. Hij meent dat structuren bestaan uit 'regels en middelen'. Deze twee termen legt Sewell uit.

Hij meent dat de term regels niet passend is. Hij gebruikt liever de term 'schema's'. Deze bestaan uit gegeneraliseerde procedures die ingezet worden voor de bekrachtiging en reproductie van het sociaal leven. Deze worden toegepast op verschillende niveaus en op verschillende situaties. Schema's bestaan volgens hem uit gedachtes, scenario's en gebruiken van de manier van spreken.²⁰

Middelen wordt door Sewell omschreven als een manier om macht te uiten in sociale interacties. Dit kunnen menselijke middelen zijn, maar ook niet-menselijke middelen. Deze macht is oneven verdeeld in een samenleving.²¹ Volgens Sewell worden deze schema's en middelen gevormd door structuren. Ook vormen zij structuren als deze elkaar ondersteunen over tijd.²²

Desondanks meent Sewell dat structuren niet eindeloos worden gereproduceerd, waardoor veranderingen plaatsvinden. Dit komt volgens hem voornamelijk door *agency*. Volgens Sewell zijn actoren in staat om verschillende en tegengestelde schema's te hebben. In het kader van mijn onderzoek kan men hierbij denken aan een witte elite op Curaçao die in tegenstelling tot hun

---

¹⁸ Eugene Genovese, 'Preface', in: *From rebellion to revolution Afro-American slave revolts in the making of the modern world* (Baton Rouge 1979) aldaar 11; *Ibidem*, 18–19; Eugene Genovese, *From rebellion to revolution Afro-American slave revolts in the making of the modern world* (Baton Rouge 1979) 92.

¹⁹ Jack Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies* (1ste druk; Amsterdam 2012) 79.

²⁰ William Sewell, *Logics of history. Social theory and social transformation* (Chicago and London 2005) 126–127; *Ibidem*, 131–132.

²¹ Sewell, *Logics of history. Social theory and social transformation*, 132–133.

²² *Ibidem*, 137.

economische belang, voorstander waren van abolitionisme. Actoren kunnen schema's toepassen op nieuwe contexten, wat kan leiden tot onvoorspelbare gevolgen, waardoor verandering plaats kan vinden. Daarnaast kunnen schema's meerdere betekenissen hebben. In het kader van mijn onderzoek kan men het slavenhouders systeem als voorbeeld nemen. Hierbij kan het voor de plantage-eigenaar een winstmodel betekenen, maar voor de tot slaaf gemaakte bevolking kan het een rede zijn om te verenigen tegen dit systeem. Op deze manier is *agency* een component van de structuur. Volgens Sewell is dit omdat actoren de mogelijkheid hebben om sociale relaties te reproduceren en te veranderen, mits deze actoren beschikking hebben tot menselijke en niet-menselijke middelen.²³

Samenvattend zal dit onderzoek gebruik maken van de *social structure theory*. De nadruk op *agency* is in het bijzonder gunstig omdat de Curaçaose samenleving op demografische, economische en ideologische vlak verdeeld was. Hierdoor kan er zowel overlap als tegenstelling zijn tussen structuren in de samenleving.

Onderzoeksvraag, deelvragen en methode

Het doel van dit onderzoek is om de ontwikkeling van de sociale structuur van Curaçao te verklaren en hoe deze in de loop van haar bestaan is uitgedaagd door verschillende groepen. Dit streven heb ik geformuleerd in de volgende onderzoeksvraag: “Hoe hebben de Nederlandse autoriteiten op Curaçao de sociale structuur gevormd ten opzichte van de vrije en onvrije bevolking van kleur en hoe is deze uitgedaagd tussen 1634 en 1800?”

Om deze vraag beantwoorden heb ik deelvragen opgesteld. De eerste deelvraag luidt: “Hoe hebben Nederlanders de Curaçaose samenleving, en daarmee de sociale structuur, ontwikkeld vanaf 1634?”. In dit hoofdstuk ga ik na hoe de Curaçaose samenleving ontwikkeld is voorafgaand aan de de Haïtiaanse Revolutie. Hierbij zal gekeken worden naar de rol van mensenhandel, slavernij en de status van verschillende sociale groepen in de samenleving.

De tweede deelvraag luidt: “Wat voor effect had de start van de Haïtiaanse revolutie op de besluitvorming en handelen van Nederlandse autoriteiten op Curaçao, en op de andere groepen in de samenleving?” Deze vraag richt zich op de periode 1791 tot en met 1795. Dit bestrijkt de start van de Haïtiaanse revolutie en de Tularevolte. Hier wordt behandeld hoe de verschillende groepen beïnvloed zijn door de start Haïtiaanse revolutie.

Hierna volgt de laatste deelvraag: “Wat voor gevolgen had de Tularevolte en revolutionaire ideeën op de besluitvorming en handelen van Nederlandse autoriteiten op Curaçao, en op de andere groepen in de bevolking?” Deze deelvraag richt zich op de periode 1795-1800. Dit bestrijkt de Tularevolte tot aan de Engelse bezetting van Curaçao. Er wordt onderzocht wat de gevolgen zijn

---

²³ Ibidem, 139–143.

geweest van de revolte in Curaçao. Er wordt ook onderzocht of de politieke veranderingen in de Bataafse Republiek invloed hebben gehad op de sociale structuur van Curaçao. Daarnaast zal gekeken worden naar geopolitieke invloeden op autoriteiten en inwoners van Curaçao.

Om deze vragen te beantwoorden zal ik gebruik maken van verschillende primaire en secundaire bronnen. De secundaire bronnen dienen om context te geven voor bepaalde gebeurtenissen. De primaire bronnen zijn afkomstig van het koloniaal bestuur op Curaçao. Dit zijn publicaties, plakaten, brieven van de Amsterdamse West-Indische Compagnie kamer en andere wetgevende stukken. Tijdens het lezen en analyseren van deze bronnen zal ik rekening houden met de subjectiviteit van deze bronnen. Met behulp van *reading against the grain* streef ik om meer informatie te krijgen van de gemarginaliseerde groepen uit de samenleving. Ik heb beschikking over een gepubliceerde bronnenuitgave van originele overheidsdocumenten.²⁴ Deze bronnen kunnen mij vooral het perspectief van de elite tonen, maar hopelijk vang ik glimpen op van de marginaliseerde groepen.

Terminologie

Dit onderzoek valt binnen het thema van het Nederlands slavernijverleden. Hierdoor worden in primaire en secundaire bronnen woorden gebruikt waar ik en anderen afstand van nemen. De afgelopen jaren hebben verschillende Nederlandse museums afstand genomen van het woord ‘slaaf’ en hebben dit vervangen door ‘slaaf gemaakte personen’.²⁵ Het woord ‘slaaf’ kan impliceren dat iemand daarvoor gekozen heeft zoals het woord ‘slager’. Echter, verschuild achter dit woord een machtsverhouding. Iemand wordt geen slaaf, maar wordt een slaaf gemaakt. Vandaar dat ik kies om het woord ‘tot slaaf gemaakte persoon’ te hanteren, mits het geen direct citaat is. Dit is geen unicum, in recent historisch werk wordt dit ook toegepast.²⁶ In het verlengde hiervan gebruik ik de term ‘mensenhandel’ in plaats van ‘slavenhandel’. Ook dit wordt tegenwoordig vaker toegepast.²⁷

Ook kies ik ervoor om het woord ‘blank’ niet te hanteren. Dit impliceert een reinheid of onbevleetheid. Het woord ‘wit’ zal gebruikt worden, mits dit geen direct citaat is. Het woord wordt tegenwoordig vaker gebruikt door wetenschappers.²⁸ In plaats van de term ‘indianen’ of ‘inheemse

---

²⁴ A.F. Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten* (Curaçao 1974); Jacob Adriaan Schiltkamp en Jacobus Thomas de Smidt, ed., *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 1. 1638-1782* (Amsterdam 1978).

²⁵ Anna van Leeuwen, ‘Slavernij-expositie in het Rijksmuseum: ‘Je blijft een verhaal van geweld en uitbuiting vertellen in een esthetische omgeving’’, *de Volkskrant* (Amsterdam 18 mei 2021); AT5, ‘Tropenmuseum komt met handleiding taalgebruik: ‘Geen slaven, maar tot slaaf gemaakte mensen’’, *AT5* (Amsterdam 28 juni 2018).

²⁶ Nikole Hannah-Jones, ‘Preface’, in: Nikole Hannah-Jones e.a. ed., *The 1619 project. A new American origin story* (London 2021) aldaar 8; Kars, *Bloed in de rivier. Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie.*, 18.

²⁷ Ewald Vanvugt, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten* (1ste druk; Amsterdam 2016) 290.

²⁸ Stijn Schoonderwoerd e.a., ‘Woorden doen ertoe’ (zp 2018).

bevolking' kies ik ervoor om de naam van hun volk te gebruiken. Dit is in de context van dit onderzoek de Caquetio volkeren. Mijn beweegredenen hiervoor sluiten aan bij de stelling van Slavernijenijj. Ik wil niet de geschiedenis veranderen, maar wel de woorden die een racistisch discours in onze taal in stand houden.²⁹

---

²⁹ Slavernijenijj, 'Woordgebruik verantwoording', *Woordgebruik verantwoording* (zp 2022) [, <https://www.slavernijenijj.nl/verantwoording-woordgebruik/#:~:text=Nee%2C%20een%20slaaf%20wordt%20gemaakt,die%20hij%20in%20slavernij%20brengt.>].

Hoofdstuk 1: De ontwikkeling van de Curaçaose sociale structuur, 1634 - 1790

Strijd, honger en slavernij, 1634 – 1643

De Nederlandse overname van Curaçao kan niet los worden gekoppeld van de oprichting van de West-Indische Compagnie (WIC) in 1621. Zoals de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC) had de WIC vijf kamers, met daarboven het dagelijks bestuur genaamd de Heren XIX. Dit werd later de Heren X. De kamer in Amsterdam is het meest relevant voor dit onderzoek. Deze heeft zich tijdens haar bestaan beziggehouden met de bezittingen in het westen, ofwel Nieuw-Nederland. Het doel van de WIC was voor de Staten-Generaal dubbelzijdig. Ten eerste was de WIC vooral een militaire organisatie tegen Spanje en Portugal ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648).³⁰ Ten tweede was het een handelsorganisatie dat handel, kaapvaart en verovering als doel had. De doelen van de WIC worden bevestigd in een kaperbrief aan Piet Heyn uit 1626. Hierin krijgt Heyn namens de WIC de bevoegdheid handel te drijven en oorlogen te voeren. Ook krijgt hij de plicht om gebieden die namens de WIC zijn veroverd te onderhouden en om orde te brengen op deze plekken.³¹

Al snel na de oprichting, werden verschillende gebieden van Portugal veroverd. In 1630 werden gebieden in Brazilië veroverd die in handen waren van de Portugezen. Ook werden West-Afrikaanse forten van Portugal veroverd. Om het geërfde plantagesysteem in Brazilië in stand te houden, begon de WIC met de mensenhandel aan de Afrikaanse kust.³²

Piet Heyn speelde een belangrijke rol in de verovering van Curaçao. De Heren XIX had voorafgaand aan 1634 de ambitie om Curaçao van de Spanjaarden te veroveren. Het eiland had namelijk een strategische ligging vlak bij de kust van het hedendaags Venezuela.³³ Echter, ontbrak het kapitaal daarvoor.³⁴ In 1628 veroverde Heyn de Spaanse zilvervloot. Hierdoor kreeg de WIC een ongekende kapitaalsinjectie. Zo kon de WIC serieuze plannen smeden om Curaçao van de Spanjaarden te veroveren.³⁵ Dit gebeurde uiteindelijk in 1634 met vrij weinig tegenstand. De

---

³⁰ Gert Oostindie, *Het paradijs overzee* (2de druk; Amsterdam 1997) 18; Henk den Heijer, *De geschiedenis van de WIC* (derde gewijzigde; Zutphen 2002) 13.

³¹ zeeroverij.nl, 'Text of a letter of marque of the Dutch West India Company, 1626', *Letters of marque* (zp 2022) [, <http://zeeroverij.nl/history/dtch1626.htm>].

³² Rik van Welie, 'Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison', *New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 82 (2008) 47–96, aldaar 58; Oostindie, *Het paradijs overzee*, 18; den Heijer, *De geschiedenis van de WIC*, 76; Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 33.

³³ den Heijer, *De geschiedenis van de WIC*, 92.

³⁴ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 46.

³⁵ *Ibidem*, 28; Vanvugt, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten, 172–173*; Jordaen, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 23.

overgebleven Spanjaarden werden gedeporteerd naar het vasteland.³⁶ In 1636 veroverde de WIC ook de eilanden Bonaire en Aruba van de Spanjaarden. Net als Curaçao had de WIC al langer de ambitie om Bonaire te veroveren vanwege de grote hoeveelheden zoutpannen.³⁷

Hoe was het leven op Curaçao na de verovering en wat waren de doelen voor het eiland? Op 15 augustus 1640 stuurde de WIC-kamer in Amsterdam een instructiebrief aan de toenmalige directeur van Curaçao Jacob Pietersz. De titel directeur was het hoogste ambt van het eiland. De term ‘directeur’ benadrukt het handelsoogpunt van Curaçao. Zoals andere koloniën was Curaçao bedoeld om winst te maken voor de aandeelhouders, de WIC en het vaderland. In de instructiebrief wordt de hiërarchie van het koloniaal bestuur duidelijk gemaakt. Jacob Pietersz heeft als directeur van Curaçao het opperst gezag over de eilanden. Hieronder worden Curaçao en Bonaire verstaan. Daarnaast had de directeur gezag over de militairen, de marine, de grondstoffen en de ‘dienstbare zwarten’, ofwel de tot slaaf gemaakte mensen op het eiland.³⁸ Deze beschrijving toont dat slavernij een kernvoorwaarde is geweest van de Curaçaose samenleving, nog voordat Curaçao een trans-Atlantisch handelsknooppunt zou worden.

De directeur neemt zitting in de Raad, wat gezien kan worden als het dagelijks bestuur. In de Raad nam de commissaris koopmanschappen en de secretaris ook zitting. De eerstgenoemde kan beschouwd worden als baas over de schippers en handel van het eiland. De laatstgenoemde kan gezien worden als de hoofd administratie van het eiland. De secretaris registreerde de aangenomen resoluties, de vonnissen en arrestaties op het eiland. Deze werden vervolgens naar de kamer in Amsterdam verstuurd.³⁹

Wat waren volgens de WIC-kamer van Amsterdam de belangrijkste taken voor de Raad van Curaçao? Er wordt in de instructiebrief veel aandacht besteed aan het houden van orde en discipline op het eiland. Er wordt van de Raad geacht dat zij op civiel en op crimineel gebied passende straffen opleggen. Er wordt ook aangeraden om eensgezindheid uit te stralen: ‘ende buiten de vergaederinge in ’t minste niet openbaren nochte haer laten bemercken dat sijluiden van ander gevoelen ofte advys sijn geweest.’⁴⁰ Dit zou later in de geschiedenis van Curaçao een groot probleem vormen voor de Raad. Er wordt stilgestaan bij de rol van tot slaaf gemaakte mensen binnen de Curaçaose samenleving. Zij worden verplicht tot arbeid voor de WIC ‘waar het voor de Compagnie het meest profijjt zal hebben.’ Diegene die weigerde moest gestraft worden. Daarnaast moest de orde op het eiland gewaarborgd worden, door afstand te creëren tussen verschillende

---

³⁶ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 46; Vanvugt, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten*, 188.

³⁷ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 37; Ibidem, 49.

³⁸ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 1. 1638-1782*, 3.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, 4.

sociale groepen. Ten eerste werd geacht dat WIC-soldaten gescheiden leefden van de inwoners op Curaçao. Ten tweede dat ‘een goed christen [niet, red.] kan trouwen met wilde vrouwen of zwartinnen.’ Wat wel duidelijk wordt door deze instructiebrief, is dat slavernij al vroeg geïmplementeerd is op Curaçao. Dit geeft een kijk in de sociale structuur van Curaçao. Maatschappelijke posities werden gemaakt op basis van de huidskleur van mensen. Etniciteit is als construct in de Curaçaose samenleving geïmplementeerd.

Wat opvalt aan de eerste resoluties die de Raad tussen 1634 en 1643 heeft genomen is de hoeveelheid die over voedsel gaat. Er ontstaat een beeld dat er voedselschaarste heerste op het eiland, wat negatieve gevolgen heeft gehad voor de orde en discipline op Curaçao. Dit laatste komt het duidelijkst naar voren in de resolutie die het stelen van voedsel uit de ‘tuinen’ van Caquetio’s en tot slaaf gemaakte personen door WIC-dienaren verbiedt. De Raad heeft dit besluit genomen nadat er vanuit die gemeenschappen klachten zijn gekomen. Hierdoor werden straffen opgesteld voor diegene die deze wet overtraden.⁴¹ Het is niet opvallend dat de Raad de klachten van de Caquetio’s en de tot slaaf gemaakte bevolking serieus namen. Conflicten tussen deze groepen en de WIC-dienaren konden uitlopen op grootschalige en vooral financieel nadelige opstanden.

Er werd tijdens deze voedselschaarste op twee manieren gebruik gemaakt van de arbeid van de tot slaaf gemaakte bevolking. Enerzijds, werd hun arbeid direct ingezet voor het verkrijgen van voedsel op Curaçao en Bonaire.⁴² Anderzijds werd hun arbeid gebruikt om zout te verkrijgen op Bonaire, om vervolgens te ruilen tegen voedsel.⁴³ Daarnaast konden WIC-dienaren zichzelf als kolonisten vestigen, voor het produceren van voedsel. Hierbij konden zij tot slaaf gemaakte personen in bezit van de WIC op aflossing kopen.⁴⁴ In dit laatste voorbeeld wordt het nogmaals duidelijk dat de sociale structuur van Curaçao sterk geconstrueerd is rondom het idee van vrij en onvrij, ofwel slavernij. Zelfs de ‘laagste’ witte persoon kon aanspraak maken op het bezit van tot slaaf gemaakte personen. Tot slaaf gemaakte personen zijn in deze context zowel een productiemiddel als een statussymbool voor de eigenaar. In 1643 besloot de Raad om levensmiddelen te rantsoeneren.⁴⁵ Er is geen bewijs dat de voedselschaarste een opstand veroorzaakte op Curaçao. Echter, vonden hierna internationale en nationale ontwikkelingen plaats waardoor de welvaart op Curaçao steeg.

---

⁴¹ Ibidem, 11–12.

⁴² Ibidem, 22–24.

⁴³ Ibidem, 24–25.

⁴⁴ Ibidem, 12–14.

⁴⁵ Ibidem, 29.

De opkomst van Curaçao als regionale mensenhandelscentra en de sociale structuur onder spanning, 1650 – 1750

In het midden van de zeventiende eeuw had de globale concurrentie tussen Europese mogendheden grote invloed op Curaçao. Om te beginnen met de verschillende Europese gebeurtenissen. Vanwege het Verdrag van Tordesillas (1494) had Spanje geen directe toegang tot de Afrikaanse kusten. Hierdoor waren zij afhankelijk van anderen voor de aanvoer van tot slaaf gemaakte personen. De Spaanse overheid vaardigde slavencontracten uit, ook *asiento* genoemd aan private personen. Tot de onafhankelijkheid van Portugal in 1640 hadden Portugese individuen een monopolypositie op de *asiento*. Na de onafhankelijkheid schafte Spanje deze contracten af. De WIC zag kans om op illegale wijze de Spaanse koloniën in Amerika te voorzien van tot slaaf gemaakte personen. Dit was een nodige inkomstenbron, vanwege de Vrede van Münster (1648) waardoor kaapvaart tegen Spanje niet meer mogelijk was. In 1662 voerde Spanje de *asiento* weer in en verkreeg de WIC een monopolie hierop.⁴⁶

Ook ontwikkelingen in het Caribisch gebied stimuleerde de economie van Curaçao. Ten eerste, werd het eiland erkend door Spanje door de Vrede van Münster. Ten tweede, ontwikkelde Engelse en Franse koloniën in de regio meer suikerplantages vanwege de grote vraag in Europa. Tot slaaf gemaakte personen werden vanaf Curaçao doorgevoerd naar deze eilanden.

Ontwikkelingen in de Republiek hadden ook invloed op de ontwikkeling van Curaçao. Met name het verlies van Nederlands-Brazilië in 1654 en het verlies van Nieuw-Amsterdam door de Vrede van Breda (1667) maakte dat de focus van het koloniaal rijk in het westen zich op Curaçao ging richten. De Derde Engels-Nederlandse Oorlog (1672-1674) veroorzaakte politieke instabiliteit, slechtere handelsmogelijkheden in het westen en verslechterde financiële positie van de Republiek en de WIC. De start van deze oorlog wordt beschreven als het rampjaar. Na afloop van de oorlog stond de WIC aan de financiële afgrond. De Staten-Generaal doekte de WIC op, en werd in 1675 weer opgericht. Hier spreekt men van de tweede WIC. Om de menshandel te stimuleren, besloot de Staten-Generaal om Curaçao een vrijhandelsstatus te geven. Hierdoor kwam de monopolypositie van de WIC ten einde en werd handel opengesteld voor particulieren.⁴⁷ Door de monopolypositie op de *asiento*, de toenemende plantagewezen in het Caribisch gebied en de vrijhandelsstatus ontwikkelde Curaçao zich tot de drukste handelscentra voor tot slaaf gemaakte personen in de

---

⁴⁶ Johannes Menne Postma, *The Dutch in the Atlantic slave trade, 1600–1815* (Cambridge 1990) 29; *Ibidem*, 31; *Ibidem*, 33; van Welie, 'Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison', 64; Han Jordaan, 'The Curaçao slave market: from *asiento* trade to free trade, 1700-1730', in: *Riches from Atlantic commerce: Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817*. Atlantic World (Leiden 2003) 219–257, aldaar 223; den Heijer, *De geschiedenis van de WIC*, 79–80.

⁴⁷ van Welie, 'Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison', 59–60; *Ibidem*, 62; Postma, *The Dutch in the Atlantic slave trade, 1600–1815*, 37; Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 30.

regio.⁴⁸

Een gevolg van de vrijhaven status was dat Curaçao een bevolkingstoename kende. Steeds meer zeelieden en handelaren kwamen in Curaçao aan. Daarnaast werden er meer tot slaaf gemaakte personen verkocht of doorgevoerd.⁴⁹ Uit primaire bronnen komt een beeld naar voren dat de sociale structuur van Curaçao onder druk heeft gestaan door deze vernieuwingen. Een aantal bronnen worden toegelicht in dit kader.

Op 24 augustus 1679 stuurde de WIC-kamer van Amsterdam een instructiebrief aan de nieuwe directeur van Curaçao Nicolaes van Liebergen. Waar de eerste instructiebrief uit 1640 in het teken stond van de rol tussen vrij en onvrije mensen op Curaçao, staat deze instructiebrief voornamelijk in het teken van het behouden van orde en het stimuleren van de mensenhandel. Er wordt verwacht dat ‘op het faict van den slaeffhandel ende leverantie van negros, sal hij Directeur voor sooveel de executie van dien hem betreffende is, in alle hare delen en articulen punctueeljk ende getrouwelijk naerkomen’.⁵⁰

Hoewel de WIC geen monopolypositie meer had op de (mensen)handel in Curaçao, toont de instructiebrief dat zij wél grote invloed behielden in de economische activiteiten op het eiland. De administratie rondom de mensenhandel en de betalingen aan de WIC moesten strenger gehandhaafd worden. Daarnaast kwam een verbod op de handel in tot slaaf gemaakte personen en West-Afrikaanse grondstoffen aan particulieren waarbij de WIC geen contract had met de desbetreffende partij.⁵¹ Om de mensenhandel te stimuleren en in goede banen te leiden, stelde de WIC twee commissarissen aan met de portfolio ‘saachen van den slavenhandel op het eylandt Curaçao.’⁵²

Daarnaast staat het grootste deel van de aangenomen resoluties en geopenbaarde plakaten in de periode 1679 tot en met 1700 in het teken van de economische activiteiten van de WIC op het eiland. Er moest strenger gecontroleerd worden of handelaren hun belasting aan de WIC betaalden. Daarnaast werden strengere regels opgesteld met het registreren van goederen, waaronder tot slaaf gemaakte personen.⁵³

Enerzijds ontstaat hierdoor een beeld van een streng regime, met een WIC die op politiek en economisch vlak veel invloed uitoefent. Anderzijds tonen andere primaire bronnen dat de sociale structuur onder spanning stond. In plakaten uit 1681 en 1682 worden inwoners gewaarschuwd om

---

⁴⁸ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 29; Vanvugt, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten*, 214–215; van Welie, ‘Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison’, 79; *Ibidem*, 93; Bill Laws, *Fifty plants that changed the course of history* (Exeter 2010) 168–169.

⁴⁹ Jordaen, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 26–27.

⁵⁰ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 1. 1638-1782*, 66.

⁵¹ *Ibidem*, 68–71.

⁵² *Ibidem*, 75.

⁵³ *Ibidem*, 83; *Ibidem*, 85; *Ibidem*, 87; *Ibidem*, 88–89.

de directeur met respect te behandelen. Er worden lijfstraffen opgesteld voor veehouders die hun dieren naar de directeur of andere mensen van postuur vernoemen. Ook worden de inwoners verplicht om respect te erkennen en onderdanig te zijn aan de directeur en de Raad.⁵⁴ Deze bronnen tonen dat de Raad niet lichtzinnig omging met kritiek. Deze groep veehouders was voor de Raad belangrijk. Enerzijds omdat zij voedsel voor de mensenhandel en het eiland produceerde. Anderzijds omdat het plantagewezen tussen 1660 en 1725 enorm groeide.⁵⁵ Deze ontwikkelde zich tot een grotere economische zwaartekracht. Vandaar dat de Raad hen tot onderdanigheid opriep.

Aan het begin van de achttiende eeuw vonden Europese ontwikkelingen plaats die van grote invloed waren op Curaçao en de tot slaaf gemaakte bevolking. De WIC verloor haar monopolypositie op de *asiento* vanwege de Spaanse Successieoorlog (1702-1714). Een vorst van Bourbon kwam op de troon, waardoor de contracten naar Frankrijk gingen. Hierdoor verminderde de mensenhandel naar Curaçao en ging het slechter met de economie. Dit had twee gevolgen voor de tot slaaf gemaakte bevolking op het eiland. Enerzijds verkregen meer personen hun vrijheid, omdat het verliesgevend was om tot slaaf gemaakte personen te onderhouden in economisch slechte tijden. Anderzijds werden meer tot slaaf gemaakte personen toegewezen op andere beroepen in de stad zoals zeelieden, vissers, schoenmakers en andere ambachten. Op deze manier moesten zij inkomsten creëren voor hun meesters.⁵⁶

Door de economische achteruitgang en de nieuwe werkzaamheden van vrije personen van kleur en tot slaaf gemaakte personen ging de Raad, vooral tussen 1710 en 1711, zich meer bemoeien met de witte burgerij. Ze hebben burgers opgeroepen om hun tot slaaf gemaakte dienaren uit te leveren aan de Raad. Deze moesten werkzaamheden doen namens het eilandbestuur. Als burgers dit niet deden, kregen zij een geldboete. De tot slaaf gemaakte personen en burgers kregen hier geen vergoeding voor.⁵⁷ De WIC heeft de Raad onder druk gezet om land van de burgerij ter discussie te stellen. Volgens de Raad was al het land eigendom van de WIC. Burgers werden opgeroepen om het land terug te geven.⁵⁸ Vooral landkwesties kunnen voor frictie hebben gezorgd tussen de Raad en de witte burgerij. Deze bronnen tonen dat witheid van minder belang kon zijn tegenover economische productiemiddelen, in dit geval land. Ook toont het de verdeeldheid tussen

---

⁵⁴ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 73–74.

⁵⁵ Jordaen, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 30.

⁵⁶ Postma, *The Dutch in the Atlantic slave trade, 1600–1815*, 48–51; den Heijer, *De geschiedenis van de WIC*, 135; Jordaen, 'The Curaçao slave market: from *asiento* trade to free trade, 1700-1730', 224; van Welie, 'Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison', 64; *Ibidem*, 84; Wim Klooster, 'Subordinate but proud: Curaçao's free blacks and mulattoes in the eighteenth century', *New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 68 (1994) 283–300, aldaar 284–285.

⁵⁷ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 101–102.

⁵⁸ *Ibidem*, 110–111.

witte mensen op Curaçao.

Uit de bronnen afkomstig uit deze periode is de positie van mensen van kleur of gemengde afkomst en de tot slaaf gemaakte bevolking dubbelzijdig. Enerzijds kan gesproken worden over een *agency* van deze groepen binnen de sociale structuur van Curaçao. Dit is in lijn met de stelling van Jordaan.⁵⁹ Anderzijds meen ik dat deze *agency* sterk werd gevormd, bepaald en gereguleerd door de overkoepelende sociale structuur van Curaçao. Wat opvalt is dat de wetten, publicaties en plakaten grotendeels gaan over de gedragingen van deze sociale groepen. Enerzijds worden beperkingen gelegd op de economische ontwikkeling van vrije mensen van kleur en de tot slaaf gemaakte bevolking. Zo wordt een verbod gelegd op hun handelsactiviteiten en op de mogelijkheid om onroerend goed te huren van witte kolonisten.⁶⁰ Anderzijds tonen bronnen dat de vrije en onvrije gekleurde mensen in de woorden van de Raad ‘baldadiger’ worden. De plakaten en publicaties tonen een bestuur dat steeds meer grip probeert te krijgen op deze sociale groepen. Er komt een verbod op het gooien van stenen richting bedrijven, dat zij gewapend over straat lopen en alle vormen van bijeenkomsten van vrije of onvrije gekleurde mensen worden meerdere keren verboden.⁶¹

De poging van het bestuur om grip te krijgen op deze sociale groepen wordt het meest duidelijk in het “*regelement voor negers en mulatten*” van 17 oktober 1740. Hierin richten zij zich tot personen van gemengde afkomst, vrije zwarte personen en de tot slaaf gemaakte bevolking. Hier wordt gesteld dat ‘de brutaliteiten der moulatten en negers, zoo vrije als slaaven, onverdragelijk werden’.⁶² De Raad stelt dat deze groepen zich ‘vrij’ genoeg voelen om overdag en in de nacht onrust te stoken. Er worden een aantal besluiten genomen in dit regelement. Er komt een avondklok, waarbij overtreding zal leiden tot een lange werkstraf op het eiland Bonaire. Na negen uur ’s avonds wordt een verbod gesteld op het spelen van muziek, zowel in het openbaar als thuis. Ook alcohol wordt na dat tijdstip verboden voor deze groepen. Een onderlinge vechtpartij zal resulteren in een geldboete en werkstraf. Als een persoon uit deze groepen met een wit persoon vecht, zal het ‘zwaarder gestraft worden, zoals gebruikelijk op dit eiland.’⁶³ Uit al deze bronnen, maar vooral het regelement, komt een beeld naar voren dat de vrije en onvrije bevolking op Curaçao en Bonaire met elkaar optrokken en een ander sociale positie in de samenleving voor

---

⁵⁹ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 18.

⁶⁰ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 129; *Ibidem*, 222–223.

⁶¹ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 137; *Ibidem*, 164–165; *Ibidem*, 181–182; *Ibidem*, 224–225; *Ibidem*, 207.

⁶² Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 209.

⁶³ *Ibidem*, 208–210.

zichzelf zagen. Anderzijds komt een beeld naar voren dat de witte elite een meer geëmancipeerde gekleurde bevolking afkeurt. Hierdoor meen ik dat de sociale structuur onder spanning stond door het gedrag van zowel het witte bestuur als de vrije en onvrije gekleurde bevolking.

Sociale en politieke spanningen, 1750-1790

In 1750 vond een slavenopstand plaats op Curaçao. Ruim honderd tot slaaf gemaakte personen pleegden een overval op een WIC-plantage. Hierbij kwamen 59 personen om die in het bezit waren van de WIC. Ook kwam een wit persoon om het leven tijdens de overval. Uit ondervragingen werd vastgesteld dat de opstandelingen een eigen woongemeenschap wilden oprichten.⁶⁴ Waarom hebben de opstandelingen vervolgens de tot slaaf gemaakte personen op de plantage vermoord? Dit wordt niet duidelijk uit de bronnen. Mogelijkerwijs zagen de opstandelingen deze tot slaaf gemaakte personen als productiemiddelen van de WIC.

Wat voor effect had deze opstand op de sociale structuur, die al geruime tijd onder spanning stond? Uit overgebleven bronnen blijkt dat de Raad zich nadrukkelijk zorgen maakte over de vrije en onvrije zwarte bevolking en de personen van gemengde afkomst. Hoewel de opstand gepleegd werd door tot slaaf gemaakte personen die net in Curaçao waren aangekomen, maakte de Raad geen onderscheid tussen hen en de personen die al langer op Curaçao waren.

Direct na de opstand werd een nieuw regelement opgesteld. Deze stelde dat 'tot voorkominge van verdere onheylen ende tot eene gematigde decipline onder de slaaven hebben geoordeelt alzo te behooren'. Dit werd bereikt door een hardere optreden tegen bijeenkomsten, ongeregeldheden en opstandige tot slaaf gemaakte personen.⁶⁵ De Raad hoopte dat deze maatregelen de orde zou herstellen en dat de sociale structuur van de Curaçaose samenleving herbevestigd werd. Echter, lijkt dit niet te zijn geslaagd. Tot aan 1761 werden maatregelen getroffen tegen het oproepen van opstanden onder de tot slaaf gemaakte bevolking van Curaçao.⁶⁶

Daarnaast ontstaat een beeld dat er een infrastructuur voor vluchtende tot slaaf gemaakte personen werd opgebouwd tussen de vrije en onvrije zwarte bevolking en de personen van gemengde afkomst. Meerdere keren publiceerde de Raad instructies voor het vastleggen van vaartuigen, die de tot slaaf gemaakte bevolking gebruikte om naar Coro te vluchten. Ook zijn tot slaaf gemaakte personen gevlucht met hulp van anderen. Meerdere personen zijn gevlucht met permissiebrieven van andere meesters dan hun eigen. Ook zijn financiële middelen toegekend aan vluchtende tot slaaf gemaakte personen door vrije zwarte personen of personen van gemengde

---

⁶⁴ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 51; *Ibidem*, 158–159; Oostindie, 'Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao', 7.

⁶⁵ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 1. 1638-1782*, 270–272.

⁶⁶ *Ibidem*, 291; *Ibidem*, 351.

afkomst. Ook heeft de Raad in deze periode een aantal dreigementen uitgesproken tegen diegene die vluchtelingen onderdak en hulp boden.⁶⁷ Deze maatregelen vielen samen met de slavenopstand in Berbice, het hedendaags Venezuela, wat voor de witte elite een angstbeeld was.⁶⁸ Daarnaast heeft de Raad maatregelen getroffen tegen de baldadigheid van deze sociale groepen. Zij meende dat ‘de moetwil en baldadigheyd der negers en moulatten, sowel vrije als slaaven thans dusverre begint de overhand te neemen’ in deze periode. Er wordt melding gedaan van spottende liederen, het gooien van stenen en publiek geweld.⁶⁹ De Raad had gehoopt dat zij de orde konden herstellen en deze groepen onderdanig zou krijgen. Echter, blijkt het juist dat de genomen maatregelen meer olie op het vuur heeft gegooid.

Tegelijkertijd begon de witte bevolking zich kritisch uit te spreken tegen het gevestigd gezag. Zo werden er smaadschriften in het openbaar geplakt die kritisch waren op de regering op Curaçao. Deze openlijke vertoning van kritiek werd door de Raad gezien als een poging om de samenhang en het gezag te ondermijnen.⁷⁰ Daarnaast kwam er een verbod op het gebruik van opruiende taal omdat dit tot ‘muyterijen’ kon leiden. De Raad achtte dat mensen zich zouden ‘gedragen als goede burgers’.⁷¹

Deelconclusie

In dit hoofdstuk zocht ik antwoorden op de vraag: “Hoe hebben Nederlanders de Curaçaose samenleving, en daarmee de sociale structuur, ontwikkeld vanaf 1634?”. Antwoorden op deze vraag kunnen geschaard worden onder externe en interne verklaringen

Om te beginnen met externe verklaringen. Het doel van Curaçao was om winst te maken voor de Republiek en de WIC. De mensenhandel was hét middel voor die doelstelling. In 1662 kreeg de WIC de *asiento*. Daarnaast stimuleerde Engeland en Frankrijk suikerplantages op hun Caribische kolonieën. Door deze twee gebeurtenissen werd Curaçao de grootste doorvoerhaven van tot slaaf gemaakte personen in het Caribisch gebied. Om dit te faciliteren werd een groot deel van het eiland in dienst gesteld voor de mensenhandel.

Daarnaast bestaan er interne verklaringen voor de ontwikkeling van de sociale structuur van Curaçao. In de instructiebrief uit 1640 werden maatschappelijke posities bepaald op basis van huidskleur. Al vroeg in het bestaan van Curaçao werd slavernij een kernvoorwaarde om controle te houden op tot slaaf gemaakte personen. Maar na afloop van de Derde Engels-Nederlandse Oorlog,

---

⁶⁷ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 281–282; *Ibidem*, 319–320; *Ibidem*, 324–326; *Ibidem*, 372.

⁶⁸ Kars, *Bloed in de rivier. Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie.*, 98–99.

⁶⁹ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 1. 1638-1782, 340–341.

⁷⁰ *Ibidem*, 326–327.

⁷¹ *Ibidem*, 389.

kreeg Curaçao te maken met een grote bevolkingstoename. Door het verlies van de *asiento* door de Spaanse Successieoorlog, werden meer tot slaaf gemaakte vrijgelaten of moesten zij in de stad gaan werken.

Hierdoor gingen zij volgens de Raad zich ‘baldadiger’ gedragen. Anderzijds kan gesteld worden dat zij meer genoten van vrijheden die ze eerder niet hadden. Om controle over deze groepen te behouden, werden zij onderhevig aan allerlei beperkende maatregelen.

Hoofdstuk 2: Revoluties en de Tularevolte, 1789 – 1795

Ontwikkelingen in Europa en Saint-Domingue

Er heerste vanaf het midden van de achttiende eeuw een sterk en wijdverbreid communicatienetwerk in het Caribisch gebied onder tot slaaf gemaakte personen en vrije personen van kleur. De mobiliteit van deze groepen werd versterkt doordat zij betrokken waren bij het regionale handelsnetwerk. Hierdoor werden ontwikkelingen uit Europa, Noord-Amerika en het Caribisch gebied gedeeld met andere tot slaaf gemaakte personen en vrije personen van kleur.⁷²

Deze periode valt samen met nieuwe Europese ideeën over slavernij zoals het Engels abolitionisme, het Spaanse reformisme en de Franse revolutionaire ideologie. Elk van deze drie heeft een andere impact gehad op het westelijk halfrond. Deze ideeën hebben gebeurtenissen veroorzaakt zoals de Somerset rechtszaak, de Amerikaanse Revolutie, hervormingspogingen van slavernij in de koloniën in de jaren tachtig en de Franse Revolutie. Nieuws van deze gebeurtenissen verspreidde zich onder de tot slaaf gemaakte bevolking en de vrije personen van kleur. Volgens historici heeft dit geleid tot een cultuur van verwachting onder onvrije mensen van kleur in het Caribisch gebied. De verwachting hield emancipatie en vrijheid in.⁷³

Voorafgaand aan de Franse Revolutie was Haïti de meest winstgevende kolonie van Frankrijk.⁷⁴ Toentertijd werd het Saint-Domingue genoemd en het had een complexe en soms ook paradoxale sociale structuur. De bevolking was verdeeld op basis van stand en etniciteit.⁷⁵ Hierdoor konden economische belangen botsen met politieke belangen, etnische belangen konden botsen met sociaal-maatschappelijke belangen. De Britse historicus Robin Blackburn heeft hierover een voorbeeld gegeven van de tegenstellingen onder de witte burgerij. Volgens Blackburn hadden zij enerzijds baat bij de absolutistische maatschappelijke orde doordat het hen een sterke positie verschafte. Anderzijds ervaarden zij deze maatschappelijke orde als beklemmend op de vrije handel met andere landen.⁷⁶ Deze complexe maatschappelijke structuur werd op de proef gesteld na afloop van de Zevenjarige Oorlog (1756 – 1763), waarbij de vrije zwarte bevolking, hun economische en

---

⁷² Julius Scott, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution* (2de druk; London/New York 2020) 76–77; Wim Klooster, 'The rising expectations of free and enslaved blacks in the Greater Caribbean', in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 57–74, aldaar 63–64.

⁷³ Scott, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution*, 79–81; Klooster, 'The rising expectations of free and enslaved blacks in the Greater Caribbean', 65; Robin Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*. Verso world history series (3de druk; London; New York 1988) 29–30; Karwan Fatah-Black, 'Orangism, patriotism, and slavery in Curaçao, 1795–1796', *International Review of Social History* 58 (2013) 35–60, aldaar 43.

⁷⁴ Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 163; David Brion Davis, 'Impact of the French and Haitian Revolutions', in: *The impact of the Haitian Revolution in the Atlantic world* (Columbia, South Carolina 2011) 3–10, aldaar 4.

⁷⁵ Franklin Knight, 'The Haitian Revolution', *The American Historical Review* 105 (2000) 103–115, aldaar 108.

⁷⁶ Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 164.

maatschappelijke positie op Saint-Domingue enorm groeide.⁷⁷ Voorafgaand aan het uitbreken van de Franse Revolutie in 1789, kende de kolonie politieke instabiliteit. Enerzijds vanwege veel verschillende politieke leiders (intendanten) en anderzijds vanwege de structurele moeilijkheden om hervormingen voor de vrije bevolking van kleur door te voeren.⁷⁸

De paradox van de sociale structuur is terug te zien in de houding ten opzichte van verschillende economische en etnische groepen in Saint-Domingue bij de uitroeping van de Staten-Generaal in 1787. De rijke witte plantagehouders en de vrije bevolking van kleur namen allebei de Amerikaanse Revolutie als voorbeeld, maar voor andere redenen. De plantagehouders zagen de jonge natie als een voorbeeld voor een samenleving dat bestuurd werd door hun soortgelijken. De vrije mensen van kleur zagen de ideeën van de Amerikaanse Revolutie, met name de Onafhankelijkheidsverklaring van 1776, als voorbeeld voor het eiland. De plantagehouders zorgden ervoor dat vrije mensen van kleur niet volledig werden geteld als persoon in de aanloop naar de vergadering, wat ook in lijn lag met de Amerikanen.⁷⁹

De periode vanaf het ontstaan van de Nationale Grondwetgevende Vergadering tot aan het uitbreken van de Haïtiaanse Revolutie wordt gekenmerkt door een aantal tegenstellingen in de metropool ten opzichte van Saint-Domingue. Enerzijds stond de metropool welwillend tegenover de eisen van de plantagehouders, met name om de bestaande sociale structuur te behouden. De metropool behield zich van een uitspraak over de afschaffing van slavernij. Daarnaast werd voorgesteld om de plantagehouders in de gelegenheid te stellen om een eigen koloniale grondwet te maken. Volgens Blackburn heeft de metropool op deze wijze gehandeld om een politieke alliantie te vormen met de plantagehouders en commerciële klasse tegen de koning. Anderzijds nam de metropool op verschillende momenten een welwillende houding tegenover de politieke emancipatie van personen van gemengde afkomst.⁸⁰

Deze tegenstellingen tonen een overeenkomst met de theorie van Sewell. De metropool toont in deze casussen het bestaan van twee schema's van sociale structuur. Een schema dat het absolutisme wil behouden in Saint-Domingue en een ander schema dat de Franse revolutionaire ideologie wil overbrengen naar het eiland. Om dat laatste door te voeren moest de metropool de middelen, in dit geval de politieke middelen, herverdelen. Het is naar mijn idee dat deze twee

---

⁷⁷ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 194–195.

⁷⁸ Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 165–167; Scott, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution*, 107.

⁷⁹ Malick Ghachem, 'The 'trap' of representation: sovereignty, slavery and the road to the Haitian Revolution', *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 29 (2003) 123–144, aldaar 124; Scott, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution*, 108–109; Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 173–176.

⁸⁰ Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 177–181; Ghachem, 'The 'trap' of representation: sovereignty, slavery and the road to the Haitian Revolution', 124.

schema's op verschillende momenten met elkaar in tegenspraak kwamen, waardoor uiteindelijk een revolutie ontstond.

Dit gebeurde als eerst tijdens een opgesteld decreet van de Nationale Grondwetgevende Vergadering uit 1790. Hierbij werd geen melding gemaakt van beperkingen voor politieke deelname op basis van etniciteit. De witte elites op Saint-Domingue waren ontevreden, omdat het hun sociale structuur en maatschappelijke hiërarchie niet ondersteunden. De claims op politieke rechten van personen van gemengde afkomst werden daardoor genegeerd door de witte elite. Dit veroorzaakte een grote opstand, geleid door Vincent Ogé een aristocraat van gemengde afkomst. Deze opstand werd na twee maanden in december 1790 beëindigt.⁸¹

De tweede botsing tussen beide schema's vond plaats in navolging van de Ogé opstand. De metropool was geschrokken van de opstand en de onbuigzame houding van de witte elite op het eiland. Daardoor stelde Frankrijk nieuwe gouverneurs aan om hun beleid beter door te voeren. Echter, genoten deze van weinig steun onder de witte economische, militaire en politieke elite van Saint-Domingue. Deze groepen saboteerden het decreet van 15 mei 1791, wat expliciet politieke rechten verschafte aan bezittende personen van gemengde afkomst. Deze werden onterecht uitgesloten van verkiezingen op het eiland. Tijdens een bijeenkomst van de nieuw verkozen afgevaardigden op 22 augustus 1791, vielen verschillende fracties de bijeenkomst aan. Een alliantie tussen hooggeplaatste mensen van gemengde afkomst, vrije zwarte personen en ruim honderdduizend tot slaaf gemaakte begonnen wat we nu de Haïtiaanse Revolutie noemen.⁸²

Effecten op de Nederlandse Republiek en Curaçao

In wat voor staat verkeerde de Nederlandse Republiek en Curaçao aan de vooravond van de Haïtiaanse Revolutie? Na afloop van de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784) ontstond de patriottenbeweging in de Republiek. Deze ontstonden als een hervormingsbeweging richting de, in hun ogen, onterechte privileges van stadhouder Willem V. Deze beweging werd radicaler en stelde de Unie van Utrecht als grondwet ter discussie, omdat deze niet gebaseerd was op de soevereiniteit van het volk. De beweging ondernam in 1787 een revolutiepoging, maar dankzij de interventie van Pruisische troepen bleef de stadhouder aan de macht. Vele patriotten zijn hierna gevlucht naar Frankrijk, maar de hervormingsgezinde ideeën bleven bestaan in de Republiek.⁸³

Al decennia stond de sociale structuur van Curaçao onder spanning. De slavenopstand van 1750 en de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog zorgden voor politieke, economische en

---

⁸¹ Scott, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution*, 136; Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 178-182.

⁸² Knight, 'The Haitian Revolution', 112; Scott, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution*, 137-138; Blackburn, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*, 188-192.

⁸³ Mart Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen* (Nijmegen 2012) 12; *Ibidem*, 32-34.

maatschappelijke onrust op Curaçao. De mensenhandel stortte in, wat nadelig was voor de plantagehouders en commerciële elite op het eiland. Deze groep kwam meer op gespannen voet te staan met de Raad van Curaçao.

Door de economische recessie aan het einde van de achttiende eeuw werden meer manumissies uitgevaardigd, waardoor Curaçao een van de grootste groepen vrije personen van kleur had in het Caribisch gebied. Indien tot slaaf gemaakte personen geen vrijheid kregen, werden zij vaak tewerkgesteld als ambachtslieden in Willemstad. Om controle te behouden werden meer beperkende maatregelen gelegd op vrije en onvrije mensen van kleur waardoor mensen van gemengde afkomst meer gingen identificeren met het witte gedeelte van hun identiteit.⁸⁴ Deze groepen komen aan bod in een aantal primaire bronnen, waarvan ik een aantal aspecten zal uitlichten.

Ten eerste blijft het beeld bestaan dat er een infrastructuur was voor vluchtende tot slaaf gemaakte personen. Zowel in 1789 als in 1791 publiceerde de Raad maatregelen hiertegen. Er zijn een aantal zaken die opvallend zijn in beide publicaties. Enerzijds wordt er gesproken over het verbergen van tot slaaf gemaakte personen. Zij die de vluchteling binnen zes dagen na de publicatie overhandigen, krijgen geen straf. Anderzijds krijgen witte mensen vrijstelling om ‘brutale neegers en moelatten te slaan’.⁸⁵ Het is onduidelijk wat de definitie van brutaal is in de context van deze publicatie. Het idee dat iedere wit persoon vrijstelling krijgt om mensen van kleur te slaan is veelzeggend. Het toont een vergaande *racialization* om de sociale structuur van het eiland te behouden. Deze vrijstelling is pas in de publicatie van 1791 verschenen, wat kan duiden op een vergrootte *agency* van de personen van kleur, door wellicht zich uit te spreken tegen de maatregelen, wat de witte elite als brutaal zag.

Er zijn mogelijke interne en externe verklaringen hiervoor. Een mogelijke interne verklaring is de verhoogde prijzen van levensmiddelen vanaf 1790 op Curaçao. In tijden van economische recessies werden vaak tot slaaf gemaakte personen vrijgelaten, om de kosten te drukken. Deze werden aan hun lot overgelaten.⁸⁶ Een mogelijke externe factor is het bestaan van de Verklaring van de rechten van de mens en de burger. Het is aannemelijk dat vrije personen van kleur afwisten van het bestaan en inhoud van de Verklaring. Door de rijke handel tussen Saint-Domingue en Curaçao

---

⁸⁴ van Welie, ‘Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison’, 87; Ibidem, 82–83; Klooster, ‘Subordinate but proud: Curaçao’s free blacks and mulattoes in the eighteenth century’, 285; Ibidem, 295; Oostindie, *Het paradijs overzee*, 32–33; Postma, *The Dutch in the Atlantic slave trade, 1600–1815*, 285–286; Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 193.

⁸⁵ Jacob Adriaan Schiltkamp en Jacobus Thomas de Smidt, ed., *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 2. 1782-1816* (Amsterdam 1978) 454; Ibidem, 466.

⁸⁶ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 2. 1782-1816*, 461–462.

werd nieuws verspreid onder de gekleurde gemeenschappen. Jordaan stelt dat er een Franse gemeenschap, zowel wit als gekleurd, was op Curaçao. Deze wordt geschat op een aantal van 400 leden. Door hun katholieke geloof kwamen zij voornamelijk in contact met gekleurde Curaçaoërs, waardoor nieuws verspreid kon worden.⁸⁷ Dit kan een cultuur van verwachting hebben gecreëerd onder onvrije bevolking op Curaçao, en ook twee botsende schema's van de sociale structuur op Curaçao.

De Raad bracht in 1792 drie publicaties uit. Deze schetsen een beeld van een toenemende ongerustheid over de ontwikkelingen in Saint-Dominique. Zij hebben gepoogd om de verspreiding van Franse ideeën onder mensen van kleur te beperken. De eerste publicatie zijn maatregelen over deze vluchtelingenstroom uit Saint-Domingue. Opvallend aan deze maatregelen is de houding tegenover de 'slaaven zonder meesters.' Deze moesten van de Raad in hechtenis genomen worden.⁸⁸ Het wordt niet duidelijk gemaakt hoe deze personen hun status konden bewijzen. Daardoor zouden de maatregelen gezien kunnen worden als een preventieve actie om alle mensen van kleur uit Saint-Domingue op te sluiten. Dit versterkt het beeld dat de Raad zich zorgen maakte over de ontwikkelingen op het desbetreffende eiland.

De tweede publicatie gaat over maatregelen tegen de vluchtelingenstroom naar Coro. Al geruime tijd zochten tot slaaf gemaakte personen hun vrijheid op het Amerikaans vasteland. Door een verdrag tussen Spanje en de Nederlandse Republiek werd deze infrastructuur aangepakt. Het verdrag hield een uitwisseling tussen 'deserteurs en weglopers' in. Het verdrag richt zich vooral op gevluchte tot slaaf gemaakte personen.⁸⁹

De derde publicatie is een 'waarschuwing [om, red.] alleen havens in St. Domingo aan te doen die in handen zijn van blanken.' Het wordt opgemerkt dat dit gaat om het Frans deel van het eiland.⁹⁰ Dit besluit kan verklaard worden vanuit economisch oogpunt, waarbij de Raad niet de opstandelingen wil steunen. Het kan ook verklaard worden door het feit dat veel tot slaaf gemaakte personen en vrije mensen van kleur onderdeel zijn geweest van de handelsvloot tussen Saint-Domingue en Curaçao. Daardoor kan dit besluit, samen met de andere besluiten, worden gezien als een poging om de verspreiding van 'Franse' ideeën, en daarmee een nieuwe sociale structuur, onder vrije en onvrije mensen van kleur te beperken.

In april 1793 bereikte het nieuws van de Franse oorlogsverklaring aan de Republiek het eiland Curaçao.⁹¹ Hierdoor nam de Raad maatregelen tegen zowel Franse inwoners als Franse

---

⁸⁷ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 195.

⁸⁸ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 2. 1782-1816*, 470-471.

⁸⁹ *Ibidem*, 472.

⁹⁰ *Ibidem*, 484.

⁹¹ *Ibidem*, 491.

revolutionaire ideeën. Inwoners en Franse vluchtelingen moesten zich melden bij de fiscaal onder dreigement van deportatie. Daarnaast kwam er een verbod voor vrije en onvrije mensen van kleur om brieven en kruit te vervoeren. Hun bewegingsvrijheid werd verder ingeperkt door een avondklok, waarop een straf van vijftewintig zweepslagen stond.⁹² Dit benadrukt het beeld van een wantrouwende Raad richting de gekleurde bevolking op het eiland en hun mogelijkheden om te corresponderen met elkaar en in contact te komen met nieuwe ideeën.

In datzelfde jaar volgde een verbod ‘omme sig betrekkelijk het Huys van Oranje op de onbetamelijkste wijze uyt te laten, ook de regeeringsform van de republiq der Vereenigde Nederlanden en van dit eyland selfs te bedillen.’ Dit was gericht op de burgers van Curaçao. Hoewel dit vaak de witte burgers inhield, valt het niet uit te sluiten dat vrije of onvrije personen van kleur ook kritiek hadden op de regeeringsvorm van Curaçao. Echter, zorgde de verdeeldheid onder de witte elite voor een groter probleem voor het behoud van de sociale en politieke structuur op het eiland. Daarnaast zag de Raad dit als een mogelijke vijfde colonne op Curaçao: ‘door woorden en gedragingen te kennen te geeven de systemas der vijanden de Franschen, te omhelsen, hetgeen temeer in een land als deeze niet anders dan sediteus kan werden beschouwd.’⁹³ Al deze plakaten schetsen een beeld van een eiland waarbij de maatschappelijke rust op instorten stond en een sociale structuur dat van alle kanten in twijfel werd getrokken.

In mei 1795, vier maanden na het uitroepen van de Bataafse Republiek, bereikte het nieuws op Curaçao van de ‘vriendschap tussen Frankrijk en de Republiek.’⁹⁴ Op 4 augustus volgde een publicatie om de orde en rust te herstellen op het eiland. Zo kwam er een verbod op ‘het dragen van eenige andere leuzen zig zal vermogen te onderscheiden en daardoor eenige tweedraft ofte onlust te verwekken’. Ook werd de avondklok voor vrije en onvrije personen van kleur verlengd.⁹⁵ Hoewel er in de Bataafse Republiek allerlei veranderingen gaande waren, leek het voor de personen van kleur als ‘business as usual’ op Curaçao.

De Tularevolte

Deze gebeurtenis begon als een staking van tot slaaf gemaakte personen op de plantage Knip van Caspar Lodewijk van Uytrecht.⁹⁶ Op de desbetreffende dag, 17 augustus 1795, stuurt hij een brief aan de Gouverneur van Curaçao waarbij hij opmerkt dat ‘Mijne slaven sijn des morgen gekomen en weijgeren in ’t algemeen dienste te doen wat verder haare intentie is, weet ik niet.’⁹⁷ De staking

---

⁹² Ibidem, 491–492; Ibidem, 505.

⁹³ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 493.

⁹⁴ Ibidem, 508.

⁹⁵ Ibidem, 508–511.

⁹⁶ Vanvugt, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten*, 367.

⁹⁷ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 26.

werd een opstand, waarbij gevangenen werden bestormd om tot slaaf gemaakte personen te rekruteren. Hierna trokken Tula en zijn medeopstandelingen naar de plantage Santa Cruz. Hier sloten opstandelingen onder leiding van Bastiaan Carpata zich bij Tula aan. Hierna vertrokken zij naar de plantage Porto Marie, wat als hun uitvalsbasis diende.⁹⁸ Diezelfde dag werd het voor de Raad duidelijk dat dit ging om een slavenopstand. Er wordt opgemerkt dat ‘intentie der neegers van den heer Uytrecht was van deese zaak een gemeene zaak te maken.’⁹⁹ Er werd door de Raad, in samenwerking met de Politie Raad besloten om een detachement soldaten te sturen naar de opstandelingen die ‘zalzinnigheid zal trachten’.¹⁰⁰ Echter, verklaarde de ‘officieren der vrije negers en mulatten dat geene van hunne corpsen welke met ’t detachement souden gaan’.¹⁰¹ De combinatie van onderhandelen met de opstandelingen en het weigeren van de officieren van de vrije gekleurde korpsen staat in groot contrast met de slavenopstand van 1750. Volgens Jordaan werd deze zonder onderhandelingen en met behulp van de gekleurde soldaten neergeslagen. Deze troepen en officieren waren anno 1795 meer verdeeld, waarbij sommige ook sympathie hadden voor de opstandelingen.¹⁰² Het is mogelijk dat zowel vrije zwarte personen als mensen van gemengde afkomst geen loyaliteit meer hadden voor een systeem dat hun maatschappelijke positie gelijkstelde met dat van tot slaaf gemaakte personen, enkel om hun huidskleur. Hoewel er verdeeldheid heerste, zijn andere vrije zwarte personen en mensen van gemengde afkomst gerekruteerd en betrokken geweest bij het neerslaan van de Tularevolte.

Op 19 augustus werd pater Jacobus Schinck aangesteld als gezant om onderhandelingen te starten met de opstandelingen. Hij moest ‘verneemen de reedenen van hun opstand [...] en de gemelde negers te encourageeren om die voor de reegering deezes eilands te brengen.’¹⁰³ Hij kwam om half negen in de avond aan bij Porto Marie. Hierna ging hij met Tula in gesprek. Volgens het ooggetuigenverslag van pater Schinck zei Tula dat ‘Wij zijn al te zeer mishandelt, wij zoeken niemand kwaad te doen, maar zoeken onze vrijheid, de fransche negers hebben hunne vrijdom bekoomen, Holland is ingenomen door de franschen, vervolgens moeten wij ook hier vrij zijn.’¹⁰⁴ Dit citaat toont dat Tula bewust was van de actuele globale ontwikkelingen.

Ten eerste, heeft Tula kennis van de afschaffing van slavernij in Franse koloniën in 1794. Dit is niet zeer verwonderlijk gezien de rijke communicatie en handel tussen Saint-Domingue en Curaçao. Dit citaat schets een beeld dat dergelijk nieuws bij tot slaaf gemaakte is gekomen, ondanks alle beperkingen die de Raad heeft opgelegd in de jaren negentig. Hierdoor heeft hij kennis van een

---

⁹⁸ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 80–81.

⁹⁹ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 28.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 64–65.

¹⁰¹ *Ibidem*, 28.

¹⁰² Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 181.

¹⁰³ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 256.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 268–269.

andere maatschappijvorm en daardoor een andere sociale structuur voor Curaçao.

Ten tweede, heeft Tula kennis van de Franse overname van Nederland. Hierdoor is zijn verwachting voor emancipatie versterkt. Zoals eerder benoemd, heerste onder onvrije personen van kleur een cultuur van verwachtingen vanaf de jaren tachtig van de achttiende eeuw. Het ooggetuigenverslag van Schinck schets een beeld dat deze cultuur bekend was onder tot slaaf gemaakte personen.

Volgens het ooggetuigenverslag, spraken Schinck en Tula later op de dag nogmaals met elkaar. Hierbij vecht Tula het instituut van slavernij aan met theologische argumenten. ‘Heer Pater koomen alle menschen niet voort uit een vader Adam en Eva? Heb ik kwalijk gedaan dat ik 22 van mijne medebroeders verlost hebbe uit de boeijens, waar in zij onregtvaardig geworpen waren?’¹⁰⁵ Het was niet uitzonderlijk dat een tot slaaf gemaakte persoon kennis van de Bijbel had, omdat vele onvrije en vrije mensen van kleur op Curaçao behoorden tot de Katholieke Kerk.¹⁰⁶ Echter, schetst dit ooggetuigenverslag een beeld van het Christendom wat in contrast staat met die van de witte elite. Het werd niet gebruikt om sociale afstand te creëren tussen mensen, maar als een emancipatorische gedachtegang.

Tijdens zijn overnachting merkt Schinck dat de opstandelingen ‘hedendaagsche fransche liedjes te zingen’, wat nogmaals de verbondenheid met de Franse revolutionaire ideologie en de reikwijdte daarvan in het Caribisch gebied toont. De pater vraagt voor vertrek aan Tula wat hij in het rapport aan de Raad moest zetten. Tula antwoordde daarop ‘wij verlangen niet anders als onze vrijheid’.¹⁰⁷

Wat Tula en zijn manschappen niet wisten, was dat buiten Porto Marie Kapitein van Westerholt en zijn manschappen, waaronder vrijwillige witte plantagehouders, gestationeerd waren. Schinck meldde aan Westerholt dat ‘zy bleeven volstandig weigeren zig overte geeven en eischten hunne vryheid en gelykheid met de Blanken.’¹⁰⁸ Op 20 augustus volgde een aanval op Porto Marie. Er werden twaalf opstandelingen gevangengenomen, maar het grootste deel vluchtten naar plantage Fontein. Hier kregen zij niet alleen nieuwe rekruten, maar ook een kanon. Er volgde een slag tussen het leger van van Westerholt en de opstandelingen die 2000 man sterk was. De opstandelingen leden grote verliezen en zijn naar de bergen van het hedendaagse Christoffelpark gevlucht.¹⁰⁹ Achtergebleven opstandelingen werden gevangengenomen en ‘de gevangenenen welke met de wapenen in de Handen gevonden waren zijn [...] alle terstond ter dood veroordeeld en

---

¹⁰⁵ Ibidem, 269.

¹⁰⁶ Jordaen, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 27.

¹⁰⁷ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 270.

¹⁰⁸ Ibidem, 284.

¹⁰⁹ Ibidem, 286; Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 82.

geëxecuteerd'.¹¹⁰

Eenmaal in de bergen, veranderde de opstand in een guerrillaoorlog. De opstandelingen plunderden maïsschuren in de omgeving, en vielen vaak 's avonds aan. Hierdoor veranderde van Westerholt zijn tactiek. Hij 'zag, dat de Negers het tot geene decisiven Slag wilden laten komen, maar telkens onvlugten, en dus door de wapenen nooit ten onder zouden gebragt worden, en er geen ander middel om hen te dwingen overig bleef dan den Honger.' Hij gaf het bevel om maïsschuren en plantages te vernietigen en vergiftigde waterputten 'door het inwerpen van doode Beesten'. Wat opvalt is dat van Westerholt nerveus was om meer troepen uit Willemstad te halen en naar het berggebied te brengen. Hij en de Raad waren bang dat er een 'attaque van een Buitenlanschen Vyand' zou plaatsvinden.¹¹¹ Welke vijand hier bedoeld wordt is niet duidelijk, maar het is mogelijk dat zij bang waren dat de opstandelingen militaire hulp zouden krijgen van opstandelingen op Saint-Domingue. Om vaart te maken werden een generaal pardon verleend aan opstandelingen die terugkeerden naar hun plantages. Eenmaal terug werden zij onder militair gezag geplaatst.¹¹² Dit gold niet voor de leiders van de opstand. Op hun gevangenschap werd een beloning van 500 gulden geplaatst, het jaarsalaris van de gouverneur. Op 19 september werd Tula gevangengenomen en op 21 september zijn medecompagnon Carpata.¹¹³

Tula is na zijn gevangenschap driemaal verhoord en gemarteld, waardoor de geloofwaardigheid van zijn bekentenis in twijfel kan worden getrokken. Volgens dit verhoor was het doel van Tula om 'de blanken te vermoorden en een Gouvernement van neegers op te regten waarvan hij dan ook verwachten Gouverneur te zijn'.¹¹⁴ Op 3 oktober 1795 werden Tula en andere leiders geëxecuteerd. Hij werd eerst aan een kruis gebonden en geradbraakt, daarna werd zijn gezicht verbrand en uiteindelijk onthoofd. De hoofden van Tula en Carpata werden tentoongesteld als waarschuwing voor diegene die een opstand zou pogen.¹¹⁵

Deelconclusie

In dit hoofdstuk zocht ik antwoorden op de vraag: "Wat voor effect had de start van de Haïtiaanse revolutie op de besluitvorming van Nederlandse autoriteiten op Curaçao, en op de andere groepen in de samenleving?"

Aan het einde van de achttiende eeuw bestonden nieuwe ideeën over slavernij. De meest invloedrijkste hiervan op het Caribisch gebied waren de Franse revolutionaire ideeën.

---

¹¹⁰ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 286; Ibidem, 289; Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 82.

¹¹¹ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 290–291.

¹¹² Ibidem, 293.

¹¹³ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 83.

¹¹⁴ Paula, *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten*, 186–187.

¹¹⁵ Ibidem, 258.

De Haïtiaanse Revolutie maakte een nieuwe sociale structuur werkelijkheid. Hoewel er eerder slavenopstanden zijn geweest, konden deze nu gekoppeld worden aan een politieke ideologie. Nieuws over deze ontwikkelingen verspreidden zich onder vrije en onvrij personen van kleur in Curaçao. Gezien dat Curaçao de grootste groep vrije personen van kleur had in het Caribisch gebied, vormde de Haïtiaanse Revolutie een angstbeeld voor de Nederlandse autoriteiten. Zij stelde meer beperkende maatregelen op voor gekleurde vluchtelingen uit Saint-Dominique en voor de onvrije en vrije personen van kleur. Door de ooggetuigenverslagen weten we dat Tula op de hoogte was van ontwikkelingen in Frankrijk en Saint-Dominique. Tevens tonen deze verslagen dat hij zich bewust was dat een ander schema mogelijk was. Daarnaast hadden deze nieuwe ideeën invloed op witte mensen in Curaçao, die zich gingen verzetten tegen de ‘oude’ sociale structuur van Curaçao. Dit allemaal zou leiden tot turbulente jaren op Curaçao na afloop van de Tularevolte.

Hoofdstuk 3: De nasleep, 1795 – 1800

Op de rand van een burgeroorlog, 1795 - 1796

De laatste vijf jaar van de achttiende eeuw waren in veel opzichten de meest turbulente jaren van Curaçao. De voorafgaande decennia stond de sociale structuur steeds meer onder spanning. De Tularevolte, de Franse- en Haïtiaanse Revolutie kunnen gezien worden als katalysator voor politieke en maatschappelijke onrust op het eiland. Niet langer werd de sociale structuur van Curaçao uitgedaagd en aangevallen door vrije en onvrije personen van kleur, maar ook door de witte elites op het eiland. Daarnaast speelden geopolitieke ontwikkelingen in Europa een rol van betekenis in het politiek debat op het eiland. In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij verschillende gebeurtenissen rondom de sociale structuur van het eiland.

Direct na de Tularevolte nam de Raad een tweetal maatregelen om een nieuwe opstand tegen te gaan en om controle uit te oefenen over de vrije en onvrije personen van kleur. Opvallend is dat beide publicaties op 20 november 1795 zijn gepubliceerd, waardoor deze twee maatregelen als een geheel beschouwd kunnen worden. De eerste maatregelen gaan over de ‘behandeling van slaaven’. Hierin worden mildere regels opgesteld over de rustdagen, werktijden, rantsoenen en straffen voor tot slaaf gemaakte personen. Een voorbeeld hiervan is dat tot slaaf gemaakte personen niet te werk gesteld mogen worden op religieuze dagen. Daarnaast verbiedt de Raad dat plantage-eigenaren geweren geven aan tot slaaf gemaakte personen en verplicht de Raad dat zij melding maken van vluchtelingen. Het naleven van deze regels zou volgens de Raad leiden ‘tot de conservatie van de gestelde rust, en goede orde hier’.¹¹⁶ Op dezelfde dag publiceerde de Raad ook maatregelen ‘om wanorde van neegers en personen van couleur tegen te gaan’. Hierin wordt gesteld dat sociale interactie tussen vrije personen van kleur en onvrije personen van kleur leidt tot ‘veele diverijen en andere onordentelijkheden onder de slaaven’.¹¹⁷ Om dit tegen te gaan, stelt de Raad een avondklok in voor alle personen van kleur en een verbod dat tot slaaf gemaakte personen in de huizen van vrije personen van kleur komen.¹¹⁸

Er bestaat, naar mijn mening, een correlatie tussen de twee sets aan maatregelen. De maatregelen over de behandeling van tot slaaf gemaakte kan opgevat worden als een vorm van mildheid vanuit de Raad. Maar als deze maatregelen gezien worden naast de maatregelen tegen de ‘wanorde’, dan wordt de vrijheid van een groep als gevaarlijk beschouwd voor de groep die onvrij is. Hierdoor worden alle personen van kleur, ongeacht hun status, over een kam gescheerd. Vandaar

---

¹¹⁶ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 313–315.

¹¹⁷ *Ibidem*, 317.

¹¹⁸ *Ibidem*, 318.

dat deze maatregelen niet gezien worden als een vorm van mildheid, maar als een manier om controle te krijgen over deze groepen. Het is mogelijk dat de Raad angstig was voor een nieuwe opstand. Dit blijkt doordat er een verbod komt op het houden van optochten. Deze werden door vrije en onvrije personen van kleur samen met Franse kapers gehouden. Hierbij werden liederen gezongen en revolutionaire symbolen gedragen.¹¹⁹ Door de aanhoudende Franse invloeden op de vrije en onvrije personen van kleur is het mogelijk dat de Raad deze groepen als een vijfde colonne beschouwden. Zij bleven ook na de Tularevolte een gevaar voor de sociale structuur van Curaçao.

Het waren niet alleen de onvrije en vrije personen van kleur die te maken hadden met Franse invloeden. Voorafgaand aan de Tularevolte waren er patriottische sentimenten onder verschillende lagen van de witte bevolking. Tijdens de opstand werden deze verschillen aan de kant geschoven. Maar nadat de opstand werd onderdrukt, laaide de politieke verschillen weer op in Curaçao. De Nederlandse historicus Karwan Fatah-Black heeft de politieke verschillen op het eiland na de Tularevolte in kaart gebracht.

Eenzijds waren er de orangisten. Dit waren vooral de hoge, witte elites op het eiland. Zij waren aanhangers van Stadhouders Willem V en Engeland, omdat hij daar in ballingschap verbleef.¹²⁰ In het kader van dit onderzoek kan gesteld worden dat deze groep aanhangers zijn van de 'oude' sociale structuur van Curaçao. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de analyse van de vorige maatregelen tegenover de vrije en onvrije personen van kleur.

Anderzijds waren er patriotten op het eiland. Zoals in de metropool, was de patriottenbeweging op Curaçao een hervormingsbeweging. Maar er was verdeeldheid over hoe vergaand de hervormingen moesten zijn. Daarom spreekt Fatah-Black van de gematigde patriotten en revolutionaire patriotten. De eerste groep was voorstander van een neutraal Curaçao in het Caribisch gebied. Zij legden de nadruk op economische hervormingen, met name om de monopolypositie van de Joodse bevolking open te breken voor de middenklasse. De revolutionaire patriotten legden vooral de nadruk op sociale hervormingen. Zij waren Fransgezind, en wilde een Franse invasie van Curaçao om hun politieke doelen te realiseren.¹²¹ Hoewel beide groepen de middenklasse aantrok, is het aannemelijk dat de revolutionaire patriotten een groter segment van de vrije bevolking van kleur aansprak omdat zij meer Fransgezind waren.

De politieke tegenstellingen werden verscherpt doordat de Bataafse Republiek zich ging bemoeien met de politiek van Curaçao. Er werd in 1796 een afgevaardigde gestuurd om meer

---

¹¹⁹ Ibidem, 518; Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 197.

¹²⁰ Fatah-Black, 'Orangism, patriotism, and slavery in Curaçao, 1795–1796', 40; Karwan Fatah-Black, 'The patriot coup d'état in Curaçao, 1796', in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795–1800* (Leiden 2011) 123–140, aldaar 131.

¹²¹ Fatah-Black, 'Orangism, patriotism, and slavery in Curaçao, 1795–1796', 40; Fatah-Black, 'The patriot coup d'état in Curaçao, 1796', 128.

controle te krijgen over het eiland.¹²² Eenmaal daar, werd de politiek verplicht om de eed van trouw aan de Bataafse Republiek af te leggen.¹²³ Gouverneur de Veer en andere leden van de Raad weigerden dit en traden vervolgens af.¹²⁴ Hierdoor bestond de angst dat zij formeel de kant van de stadhouder zouden kiezen en een machtsgreep aan het voorbereiden waren. Dat er grote onrust en angst voor een staatsgreep heerste op het eiland, wordt duidelijk in een publicatie uit september 1796 van de overgebleven raadsleden, onder leiding van Jan Jacob Beaujon. Hierin wordt gesproken dat ‘kwalijk geïntentioneerde lieden zelf verandering willen maken door de wapens te pakken’.¹²⁵

Twee maatregelen zijn in het bijzonder opvallend. Ten eerste wordt in de publicatie aangekondigd dat ‘niemand, zo blanken als lieden van de couleur en vooral de laatstgenoemde zal gepermitteerd zijn om met een [...] geweer bij de straat te gaan of te lopen’.¹²⁶ Het wantrouwen richting de personen van kleur toont dat de Raad grotendeels bezet werd met gematigde patriotten, die niet zozeer uit waren op sociale hervormingen. Daarnaast toont het de onrust op het eiland, vanwege de bewapende burgerbevolking in het openbaar. Ten tweede wordt bepaald dat ‘niemand zal gepermitteerd weesen een vergadering, societeit off club te houden off dezelve bij te wonen’.¹²⁷ Wat opvallend aan deze maatregel is, is dat het zich niet expliciet richt tot een etniciteit. In het verleden zijn vaker samenscholingsverboden ingesteld voor personen van kleur. Doordat er geen etniciteit wordt genoemd, lijkt deze maatregel zich te richten op de heersende norm, de witte bevolking. Ook deze maatregel toont de angst van de Raad over een mogelijke staatsgreep van de orangisten. Volgens Jordaan heeft de laatste maatregel van de vervangende gouverneur Beaujon de middenklasse van zich vervreemd.¹²⁸

De dreiging werd in september 1796 groter. Niemand had formeel de macht op het eiland, maar verschillende personen claimden wel de macht te hebben. Er ontstonden rellen tijdens een militaire ceremonie. Tijdens een toespraak van Beaujon begonnen een groot deel van de officieren ‘oranje boven’ te roepen. Veel soldaten wilden meer loon hebben, waardoor zowel organisten en de patriotten kans maakten om hun steun te krijgen. Hoewel de Raad een loonsverhoging toekende, bleef de dreiging van de orangisten bestaan. Zij eisten dat oud-gouverneur de Veer weer aangesteld werd ‘om de vrede te bewaren’.¹²⁹ In oktober 1796 werd de Commissie Militair of Defensie (CMD)

---

¹²² Fatah-Black, ‘The patriot coup d’état in Curaçao, 1796’, 130.

¹²³ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 539.

¹²⁴ Fatah-Black, ‘The patriot coup d’état in Curaçao, 1796’, 130–131.

¹²⁵ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 532.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem, 533.

¹²⁸ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 202.

¹²⁹ Fatah-Black, ‘The patriot coup d’état in Curaçao, 1796’, 131–133.

opgericht. De CMD moest toezicht houden op de krijgsmacht van Curaçao. In deze commissie zaten voornamelijk gematigde patriotten waaronder de leider van deze fractie Johann Rudolf Lauffer.¹³⁰ Volgens verschillende historici genoot Lauffer meer steun van verschillende groepen en de Fransen dan Beaujon.¹³¹ In december 1796 greep Lauffer de macht met behulp van de CMD. Volgens een publicatie van de Raad had Beaujon ‘het vertrouwen van de bevolking en de Fransen ten eenenmaale verlooren’.¹³² Zo kregen de gematigde patriotten formeel de macht op Curaçao.

Binnenlandse en buitenlandse dreigingen, 1797 - 1800

Lauffer heeft geen poging ondernomen om de sociale structuur van Curaçao te veranderen. Er wordt in de beschikbare primaire bronnen geen melding gemaakt over besluiten over vrije en onvrije personen. Daardoor ontstaat het beeld dat Lauffer de ‘oude’ sociale structuur heeft voortgezet. Jordaan meent dat Lauffer in persoonlijke correspondentie heeft gesteld dat begrippen als ‘vrijheid’ en ‘gelijkheid’ voorzichtig gebruikt moesten worden. Men moest vooral controle behouden over de vrije en onvrije personen van kleur, om een nieuwe opstand te voorkomen. De enige hervorming die Lauffer heeft gebracht, was dat vrije personen van kleur militaire dienst mochten verrichten. Dit was volgens Jordaan eerder uit noodzaak dan uit hervormingsgezindheid.¹³³

Wat opvalt uit de beschikbare primaire bronnen uit 1797, is dat er veel maatregelen zijn genomen over de oplopende broodprijzen en de schaarste van levensmiddelen.¹³⁴ De economie van Curaçao had al enkele jaren te maken met tegenslagen. Na 1795 werd de economische situatie slechter, doordat Frankrijk het alleenrecht wilde van de handel met Curaçao. Hierdoor stopte de handel met Engeland en de Bataafse Republiek. Daarbij wantrouwde veel handelaren de betalingsregelingen van Frankrijk, waardoor de handel grotendeels stokte.¹³⁵ De slechte staat van de schatkist van Curaçao wordt duidelijk in een belastingverhoging. Deze wordt gelegitimeerd door ‘de toestand van ’s lands kas’. Ook wordt hierin gesteld dat oorlogsmateriaal nodig is. De burgerbevolking wordt aangespoord om kruit in te leveren. In een andere publicatie van de Raad worden alle inwoners van Aruba die ouder zijn dan zestien verplicht om ‘tweemaal per week voor de Bataafse Republiek ’s landsdiensten’ te verrichten.¹³⁶ Hierdoor ontstaat het beeld dat de

---

¹³⁰ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 535–537.

¹³¹ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 201–203; Fatah-Black, ‘The patriot coup d’état in Curaçao, 1796’, 136.

¹³² Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 537.

¹³³ Han Jordaan, ‘Patriots, privateers and international politics: the myth of the conspiracy of Jean Baptiste Tierce Cadet’, in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 141–169, aldaar 157; Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 204–205.

¹³⁴ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 541; *Ibidem*, 555.

¹³⁵ Schellekens, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies*, 86.

¹³⁶ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 556.

economische situatie van Curaçao penibel was.

Tegen deze achtergrond zijn er verschillende interne en externe pogingen geweest om de sociale structuur van Curaçao te veranderen. Vanwege zijn gematigde koers kreeg Lauffer steun van orangisten. De revolutionaire patriotten zouden de komende jaren voor de meeste dreiging zorgen.

Jordaan beschrijft dat er in 1797 een dreiging bestond voor Lauffer, afkomstig van de revolutionaire patriotten. Er werd een cel ontdekt in Venezuela, die een multiraciale republiek wilde stichten. De leiders daarvan zijn gevlucht naar Curaçao. Deze kwamen in contact met de vrije gekleurde bevolking en hooggeplaatste officieren die tegenstanders waren van Lauffer. Uiteindelijk werd dit ontdekt door de Curaçaose autoriteiten, en liep het met een sisser af. De leiders zijn vertrokken uit Curaçao en de officieren kregen geen straf.¹³⁷ Er zijn twee zaken die hierover opvallend zijn. Ten eerste, was deze dreiging niet afkomstig van één enkele etnische groep. Het waren Venezolaanse revolutionairen, de lokale vrije bevolking van kleur en hooggeplaatste witte officieren die deze complot vormden. Dit staat in contrast met de voorgaande dreigingen voor de autoriteiten. Ten tweede, blijkt dat het leger niet unaniem achter de koers van Lauffer stond.

Het laatste complot stamt uit 1799. De Raad publiceerde in mei 1799 een ‘verbod om de regering, ambtenaren en andere personen bij geschrifte te beledigen’.¹³⁸ Daarnaast werd een samenscholingsverbod ingesteld tegen ‘schelden of uitjouwen of het werpen en smijten van stenen en vuilnis naar derzelve personen ofte huizen’.¹³⁹ Dit geeft een beeld van ontevredenheid richting de autoriteiten van Curaçao en dat er nog steeds een onrustige situatie bestond op het eiland. Lauffer heeft in de Raad gemeld dat er een revolutionair patriottisch complot bestond. Ook dit complot bestond uit zowel hooggeplaatste, Fransgezinde, witte officieren en vrije personen van kleur.¹⁴⁰ Wat hierin ook heeft meegespeeld, is de moeizame relatie tussen de Bataafse Republiek en Lauffer. De metropool drong bij de autoriteiten van Curaçao aan, om werk te maken van de emancipatie van onvrije personen van kleur. Volgens Jordaan vertegenwoordigde Lauffer een conservatief deel van de witte bevolking. Deze keken met angst en afgunst naar de emancipatie van onvrije personen van kleur, met name door de onrust tijdens de Haïtiaanse Revolutie.¹⁴¹ Hierna volgde een publicatie van de Raad, dat de autoriteiten middelen gaf om revolutionaire patriotten uit de weg te ruimen die ‘der groote omwenteling op welke de Regeering te misbruiken en van een ontijdig en zeer gevaarlijke toepassing te maaken’. In deze publicatie wordt ook verwezen naar de

---

¹³⁷ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 206–208.

¹³⁸ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 578.

¹³⁹ *Ibidem*, 581.

¹⁴⁰ Jordaan, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 209–212.

¹⁴¹ *Ibidem*, 213.

rampspoed en wanorde op Saint-Domingue.¹⁴² Uit deze publicatie wordt duidelijk dat er nog angst bestond onder de autoriteiten voor een nieuwe opstand.

Hun angsten werden vergoot door de komst van een groep zwarte Franse soldaten uit Guadeloupe, die uit waren op de omverwerping van de gevestigde orde. Deze werden gesteund door een groot deel van de onvrije en vrije gekleurde bevolking.¹⁴³ Hierdoor besloot de Raad ‘zich onder bescherming van Engeland’ te plaatsen. Dit hebben ze gedaan omdat zij ‘geen hulp uit het vaderland kregen’¹⁴⁴ Hierdoor werd alle communicatie met de Bataafse Republiek verbroken, en moesten ambtenaren een eed afleggen aan de koning van Engeland. De moeizame relatie tussen Lauffer en de Bataafse Republiek en de aanhoudende multiraciale dreiging van de revolutionaire patriotten en Frankrijk speelden hoogstwaarschijnlijk een rol in dit besluit van de Raad. Hierna werden verschillende gekleurde revolutionairen publiekelijk geëxecuteerd.¹⁴⁵ Waarschijnlijk als waarschuwing tegen de vrije en onvrije bevolking van kleur.

Deelconclusie

In dit hoofdstuk heb ik antwoorden gezocht voor de vraag: “Wat voor gevolgen had de Tularevolte en revolutionaire ideeën op de besluitvorming en handelen van Nederlandse autoriteiten op Curaçao, en op de andere groepen in de bevolking?”

Direct na de Tularevolte zijn twee sets maatregelen genomen om meer controle te krijgen over de vrije en onvrije bevolking van kleur. Beide werden gezien als een gevaar voor de gevestigde orde. De angst voor een nieuwe slavenopstand bleef bij de autoriteiten tot aan de Engelse overname.

Maar de revolutionaire ideeën uit Frankrijk, en in mindere mate uit de Bataafse Republiek, hebben ook vat gekregen op de witte bevolking van Curaçao. De dreiging van een revolutie kwam hierdoor niet langer uit één afzonderlijke etnische groep. Het was een multiraciale alliantie bestaande uit verschillen in klasse, etniciteit en afkomst die de leus ‘vrijheid, gelijkheid en broederschap’ samen uitdroegen. Kortstondig leek het Frankrijk te lukken om een ander sociale structuur op Curaçao te brengen. De autoriteiten schakelde de (militaire) hulp in van Engeland en de Verenigde Staten om de ‘oude’ sociale structuur te behouden.

---

¹⁴² Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 585; Jordaán, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 214.

¹⁴³ Jordaán, ‘Patriots, privateers and international politics: the myth of the conspiracy of Jean Baptiste Tierce Cadet’, 144; Jordaán, *Slavernij & vrijheid op Curaçao*, 208–209.

¹⁴⁴ Schiltkamp en de Smidt, *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire* 2. 1782-1816, 586–588.

¹⁴⁵ Jordaán, ‘Patriots, privateers and international politics: the myth of the conspiracy of Jean Baptiste Tierce Cadet’, 167.

Conclusie

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek was: “Hoe hebben de Nederlandse autoriteiten op Curaçao de sociale structuur gevormd ten opzichte van de vrije en onvrije bevolking van kleur en hoe is deze uitgedaagd tussen 1634 en 1800?” Vanaf het begin van de Nederlandse kolonisatie van Curaçao, hebben de autoriteiten twee doelen gehad. Enerzijds om winst te maken voor de Republiek, de WIC en belanghebbende op het eiland. Dit gebeurde grotendeels door de mensenhandel. Anderzijds, moest er rust en orde bestaan onder de vrije en onvrije personen van kleur. Deze twee doelen gingen gepaard met elkaar. De mensenhandel en slavernij hadden invloed op de sociale structuur en sociale hiërarchie van Curaçao. Hoewel Curaçao een van de grootste groepen vrije personen van kleur had, werden deze wantrouwend beschouwd door de autoriteiten. Zij werden beperkt in hun economische en politieke middelen. De Raad voerden een breed scala aan onderdrukkende en beperkende maatregelen door tegen personen van kleur, ongeacht hun status.

De ideeën van de Franse Revolutie en de praktische uitvoering daarvan tijdens de Haïtiaanse Revolutie, gaven zowel vrije als onvrije personen van kleur een nieuw schema, ofwel een politiek-ideologische onderbouwing van een nieuwe sociale structuur. Dit komt sterk naar voren in de ooggetuigenverslagen van pater Schinck met Tula. Hoewel de Tularevolte mislukte, bleven deze ideeën leven onder zowel vrije en onvrije personen van kleur als onder de revolutionaire patriotten. De ‘oude’ sociale structuur bleef intact na de coup van Lauffer. Hierna werd de sociale structuur tweemaal uitgedaagd door multiraciale en Fransgezinde groeperingen. Daarnaast werden de Curaçaose autoriteiten onder druk gezet door de Bataafse Republiek voor de emancipatie van gekleurde personen. Om de traditionele sociale structuur te behouden, stonden zij hun soevereiniteit af aan Engeland. Hierdoor werden de laatste uitdagingen richting de sociale structuur verijdeld.

Hoe draagt dit onderzoek bij aan het historiografisch debat over de Curaçaose samenleving? Twee onderdelen zijn naar mijn idee noemenswaardig. Ten eerste, heb ik in navolging van het werk van Fatah-Black en Fricke, de ‘mild thesis’ in het huidig historiografisch uitgedaagd. Dit heeft relatie tot het tweede onderdeel, de langere periodisering om de ontwikkeling van de sociale structuur te analyseren. Uit dit onderzoek blijkt dat slavernij, uitsluiting en onderdrukking al vroeg in de kolonisatie van Curaçao werden ingebracht. Zelfs de grote groep vrije personen van kleur hadden te maken met stelselmatige uitsluitingen en beperkingen in hun sociaal en economisch leven. De combinatie van deze twee onderdelen, vullen het historiografisch debat aan door het proces van ‘*racialisation*’ te tonen in wetgevende stukken. Met name hoe wetgeving een relatie heeft gehad met slavernij en discriminatie.

Waar liggen kansen en mogelijkheden voor toekomstig onderzoek over dit onderwerp? Voor dit onderzoek heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van wetten, plakaten en publicaties die zijn

uitgegeven door de Raad van Curaçao. Dit is slechts een kleine selectie van de beschikbare bronnen die nuttig kunnen zijn voor een dergelijk onderzoek. Ik moedig toekomstige onderzoekers aan om gebruik te maken van persoonlijke correspondentie van raadsleden of andere hooggeplaatste personen in Curaçao. Daarbij kan de vraag worden gesteld of er onder raadsleden andere schema's worden besproken of worden nagestreefd. De toevoeging van correspondentie tussen de Bataafse Republiek en de autoriteiten van Curaçao kan interessant zijn. Vindt er in deze correspondentie een discussie over de sociale structuur plaats?

De periodisering heb ik gesteld tot de eerste 'Engelse periode' (1800-1803). De tweede 'Engelse periode' was tussen 1807 en 1816. Een toekomstig onderzoek kan nagaan wat voor invloed dit heeft gehad op de sociale structuur van Curaçao. Hoe is dit van invloed geweest op de houding van autoriteiten ten opzichte van vrije en onvrije personen van kleur? Wat voor invloed heeft dit gehad op de denkbeelden en cultuur van verwachtingen onder vrije en onvrije personen van kleur? Dit soort vragen kunnen gesteld worden tijdens een dergelijk onderzoek.

Tot slot wil ik mijn thesisbegeleider dr. Devin Vartija bedanken voor zijn hulp, geduld en kritische blik.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Paula, A.F., *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten* (Curaçao 1974).

Schiltkamp, Jacob Adriaan, en Jacobus Thomas de Smidt, ed., *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 1. 1638-1782* (Amsterdam 1978).

Schiltkamp, Jacob Adriaan, en Jacobus Thomas de Smidt, ed., *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 2. 1782-1816* (Amsterdam 1978).

Secundaire bronnen

AT5, 'Tropenmuseum komt met handleiding taalgebruik: 'Geen slaven, maar tot slaaf gemaakte mensen'', *AT5* (Amsterdam 28 juni 2018).

van Bommel, Noël, 'Amsterdam vertelt voorbijgangers over de duistere kant van de zeehelden op straatnaamborden', *de Volkskrant* (Amsterdam 23 januari 2022).

Best, Ryan, 'Confederate statues were never really about preserving history', *FiveThirtyEight* (8 juli 2020).

Blackburn, Robin, *The overthrow of colonial slavery 1776-1848*. Verso world history series (3de druk; London;New York 1988).

BNNVARA, *Beeldenstorm* (Amsterdam 2018).

Brandon, Pepijn, en Guno Jones, *De slavernij in Oost en West: Het Amsterdam-onderzoek* (Utrecht 2020).

Davis, David Brion, 'Impact of the French and Haitian Revolutions', in: *The impact of the Haitian Revolution in the Atlantic world* (Columbia, South Carolina 2011) 3–10.

Does, Ida, 'Nieuw Licht - Het Rijksmuseum en de slavernij', *2doc* (2021).

DWDD, *Piet Emmer, Karwan Fatah-Black en Taco Dibbits over de 'nieuwe beeldenstorm'* (Amsterdam 2018).

Fatah-Black, Karwan, 'Orangism, patriotism, and slavery in Curaçao, 1795–1796', *International Review of Social History* 58 (2013) 35–60.

Fatah-Black, Karwan, 'The patriot coup d'état in Curaçao, 1796', in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 123–140.

Fatah-Black, Karwan, en Felicia Fricke, ed., 'A new approach to the history of slavery in Curaçao', *Basiton: Working Papers on Slavery and its Afterlives* 1 (2020) 1–32.

Fogel, Robert, en Stanley Engerman, *Time on the cross: the economics of American negro slavery* 1 (Boston 1974).

Genovese, Eugene, *From rebellion to revolution Afro-American slave revolts in the making of the modern world* (Baton Rouge 1979).

Genovese, Eugene, 'Preface', in: *From rebellion to revolution Afro-American slave revolts in the making of the modern world* (Baton Rouge 1979).

Ghachem, Malick, 'The 'trap' of representation: sovereignty, slavery and the road to the Haitian Revolution', *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 29 (2003) 123–144.

Hajela, Deepti, 'Confederate street names stir debate in ... New York City?', *Associated Press News* (1 juli 2017).

Hannah-Jones, Nikole, 'Preface', in: Nikole Hannah-Jones e.a. ed., *The 1619 project. A new American origin story* (London 2021).

den Heijer, Henk, *De geschiedenis van de WIC* (derde gewijzigde; Zutphen 2002).

Hoetink, Harmannus, *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving* (Assen 1958).

van IJendoorn, Patrick, 'Mogelijk toch geen vrijspraak voor Britse demonstranten die beeld van slavenhandelaar vernielden', *de Volkskrant* (Amsterdam 7 januari 2022).

Joods Cultureel Kwartier, 'Joden in de Cariben', *Joods Cultureel Kwartier* (Amsterdam 2015).

Joop.nl, 'Rapper Fresku reageert op 'Beeldenstorm'-debat: Waar zijn mijn helden?', *Joop* (Amsterdam 18 januari 2018).

Jordaan, Han, 'Patriots, privateers and international politics: the myth of the conspiracy of Jean Baptiste Tierce Cadet', in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 141–169.

Jordaan, Han, *Slavernij & vrijheid op Curaçao* (Zutphen 2013).

Jordaan, Han, 'The Curaçao slave market: from asiento trade to free trade, 1700-1730', in: *Riches from Atlantic commerce: Dutch transatlantic trade and shipping, 1585-1817*. *Atlantic World* (Leiden 2003) 219–257.

Kars, Marjolein, *Bloed in de rivier. Het onbekende verhaal van de massale slavenopstand in een Nederlandse kolonie*. (2de druk; Amsterdam/Antwerpen 2021).

Kemperman, Peter, 'Straten in nieuwe buurt in Arnhemse wijk Schuytgraaf worden vernoemd naar activisten als Anton de Kom en Martin Luther King', *De Gelderlander* (Nijmegen 2 december 2021).

Kieft, Sander, 'J.P. Coenschool verandert naam om koloniaal verleden', *Het Parool* (Amsterdam 16 januari 2018).

Klooster, Wim, 'Subordinate but proud: Curaçao's free blacks and mulattoes in the eighteenth century', *New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 68 (1994) 283–300.

Klooster, Wim, 'The rising expectations of free and enslaved blacks in the Greater Caribbean', in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 57–74.

Knight, Franklin, 'The Haitian Revolution', *The American Historical Review* 105 (2000) 103–115.

Laws, Bill, *Fifty plants that changed the course of history* (Exeter 2010).

van Leeuwen, Anna, 'Slavernij-expositie in het Rijksmuseum: 'Je blijft een verhaal van geweld en uitbuiting vertellen in een esthetische omgeving'', *de Volkskrant* (Amsterdam 18 mei 2021).

Meijer, Remco, 'Meer vrouwen en diversiteit in nieuwe canon van Nederland' (zp 22 juni 2020).

Menasce Horowitz, Juliana, 'Most Americans say the legacy of slavery still affects black people in the U.S. today', *Pew Research Center* (Washington DC 17 juni 2019).

Navis, Jan-Willem, "Stop de vervalsing", *de Telegraaf* (Amsterdam 17 januari 2018).

Nederlandse Omroep Stichting, 'Raad Hoorn kiest voor 'stadsgesprekken' over toekomst standbeeld J.P. Coen' (16 september 2020).

Nu.nl, 'Anton de Koms boek Wij slaven van Suriname na 86 jaar in bestsellerlijst', *Nu.nl* (Hoofddorp 16 juli 2021).

Oostindie, Gert, *Het koloniale verleden van Rotterdam* (Amsterdam 2020).

Oostindie, Gert, *Het paradijs overzee* (2de druk; Amsterdam 1997).

Oostindie, Gert, 'Slave resistance, colour lines, and the impact of the French and Haitian revolutions in Curaçao', in: *Curaçao in the age of revolutions, 1795-1800* (Leiden 2011) 1–22.

Paula, A.F., *1795 de slavenopstand op Curaçao. Een bronnenuitgave van de originele overheidsdocumenten* (Curaçao 1974).

van der Ploeg, Hans, 'Arnhem wil af van straatnamen gedomineerd door 'witte mannen'; voorrang voor anti-racist en vrouw', *De Gelderlander* (5 oktober 2020).

Postma, Johannes Menne, *The Dutch in the Atlantic slave trade, 1600–1815* (Cambridge 1990).

van Reybrouck, David, *Revolusi: Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld* (Amsterdam 2020).

Rutjes, Mart, *Door gelijkheid gegrepen* (Nijmegen 2012).

Schellekens, Jack, *De rijke geschiedenis van Curaçao. Indianen, de WIC en invasies* (1ste druk; Amsterdam 2012).

Schiltkamp, Jacob Adriaan, en Jacobus Thomas de Smidt, ed., *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 1. 1638-1782* (Amsterdam 1978).

Schiltkamp, Jacob Adriaan, en Jacobus Thomas de Smidt, ed., *West Indisch plakaatboek. Publikaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire 2. 1782-1816* (Amsterdam 1978).

Schoonderwoerd, Stijn e.a., 'Woorden doen ertoe' (zp 2018).

Scott, Julius, *The common wind. Afro-American currents in the age of the Haitian revolution* (2de druk; London/New York 2020).

Sewell, William, *Logics of history. Social theory and social transformation* (Chicago and London 2005).

Silverstein, Jake, 'The 1619 Project and the long battle over U.S. history', *The New York Times Magazine* (New York City 9 november 2021).

Slavernijenjij, 'Woordgebruik verantwoording', *Woordgebruik verantwoording* (zp 2022) [, <https://www.slavernijenjij.nl/verantwoording-woordgebruik/#:~:text=Nee%2C%20een%20slaaf%20wordt%20gemaakt,die%20hij%20in%20slavernij%20brengt.>].

The Black Archives, 'TBA x LUSH: zwarte geschiedenis is Nederlandse geschiedenis', *The Black Archives* (Amsterdam 2021).

Vanvugt, Ewald, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten* (1ste druk; Amsterdam 2016).

van Walsum, Sander, 'Buste van Johan Maurits verbannen naar het depot: slavernijdebat gaf de doorslag', *de Volkskrant* (Amsterdam 16 januari 2018).

van Welie, Rik, 'Slave trading and slavery in the Dutch colonial empire: a global comparison', *New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 82 (2008) 47–96.

zeeroverij.nl, 'Text of a letter of marque of the Dutch West India Company, 1626', *Letters of marque* (2022) [, <http://zeeroverij.nl/history/dtch1626.htm>].

Zinn, Howard, *The Politics of History* (1990).